

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

JINDŘICH CZABE

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Kriminalita páchaná nezletilými a mladistvými a její řešení

(Bakalářská práce)

Autor: Jindřich Czabe

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Pavla Neumeistera, Ph.D. a uvedl v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

Šternberk, 2012

Jindřich Czabe

Děkuji panu Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D., za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Šternberk, 2012

Jindřich Czabe

Obsah

Úvod	6
Teoretická část	
1. Kriminalita páchaná nezletilci a mladistvými	8
1.1 Základní pojmy	8
1.2 Rozumová a mravní vyspělost	11
1.3 Související legislativa	13
1.4 Znaky a projevy trestné činnosti dětí a mladistvých	14
2. Příčiny kriminality páchané nezletilci a mladistvými	17
2.1 Osobnost	19
2.1.1. Osobnost pachatele	20
2.2 Biologické determinanty	22
2.3 Vliv rodiny	25
2.4 Vliv školy	29
2.5 Vliv okolí a party	32
2.6 Vliv mediálních prostředků	34
2.7 Protektivní faktory	36
3. Orgány působící v trestním řízení	38
3.1 Policie České republiky	38
3.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí	38
3.3 Soud	39
3.4 Probační a mediační služba	40
4. Prevence a řešení kriminality páchané nezletilci a mladistvými	41
4.1 Prevence kriminálního chování	41
4.1.1 Prevence dle obsahového zaměření	42
4.1.2 Prevence dle okruhu adresátů	45
4.1.3 Preventivní programy	46
4.2 Řešení kriminality páchané nezletilci a mladistvými	48
4.2.1 Kurátoři pro mládež	49
4.2.2 Ústavní výchova, diagnostický ústav, výchovný ústav	49
4.2.3 Vězení	50
4.2.4 Probační a mediační služba, terénní sociální práce	51
4.2.5 Střediska výchovné péče, resocializační programy	52

4.2.6 Dobrovolnická pomoc	53
Praktická část	
5. Případová studie	54
Závěr	58
Prameny a literatura	61

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolil z toho důvodu, že k uváděné problematice, tedy kriminalitě dětí a mládeže, mám velmi blízko, jelikož je mým povoláním profese policisty a při výkonu své práce se s touto skupinou pachatelů zpravidla setkávám. Dalším důvodem zvoleného tématu je i ten, že se jedná o takovou věkovou skupinu, na níž se při řešení uvedené problematiky nahlíží z jiného úhlu a to vzhledem k nízkému věku dotčených osob, možné další převýchově a opětovného bezúhonného začlenění do společnosti.

V dnešní době je kriminalita páchaná dětmi a mládeží rozsáhlým společenským problémem, který je dozajista nutné řešit a tím také věnovat této problematice značnou pozornost. Počet trestné činnosti dětí a mládeže se v současné době zvyšuje a tyto případy bývají často medializovány a to i nesprávně. Ve své bakalářské práci bych se rád zaměřil na možné příčiny a podmínky vzniku kriminality dětí a mladistvých, jejich možného řešení, možnosti snížení páchaní této trestné činnosti, prevenci a působení vlivu různých institucí, které mohou ovlivňovat výchovu a chování těchto jedinců.

Svou práci rozdělím do pěti dílčích částí, kde v každé z nich rozeberu problematiku týkající se tohoto tématu. V první části práce uvedu obecné informace týkající se problematiky kriminality dětí a mládeže – za použití příslušné odborné literatury a dalších zdrojů uvedu nejen základní pojmy týkající se uváděného problému, ale také příslušnou legislativu či znaky a projevy této trestné činnosti. Druhá část práce bude věnována vlastním příčinám kriminality páchané mladistvými a nezletilci, kde uvedu nejen možné faktory ovlivňující kriminální chování jedinců, ale také vlastní prvky osobnosti pachatele. Třetí část bude zaměřena na orgány, jež mají co dočinění s trestním řízením ve věcech týkajících se mladistvých a v části čtvrté, rozeberu možné prvky prevence kriminálního chování a také se pokusím navrhnout způsoby a postupy při řešení této kriminality. Poslední část práce, tedy pátá část, bude věnována praktickému případu, na němž bude v podstatě problematika kriminality mládeže představena. Uváděný případ jsem zvolil proto, jelikož jsem se s ním z pohledu mé profese setkal již mnohokrát a opakovaně.

Hlavním cílem bakalářské práce je mapování problematiky kriminální trestné činnosti páchané dětmi a mladistvými a to na základě konfrontace teoretických závěrů sociálních věd, analýzy současného právního rámce řešení problematiky kriminality dětí a mladistvých a praktického materiálu shromážděného v průběhu mého vlastního působení v profesi příslušníka Policie ČR.

Dosažení tohoto hlavního cíle je podmíněno naplněním dílčích cílů, jimiž jsou tyto:

- a) Shromáždění a objasnění základních prvků a pojmů, které jsou bezprostředně spjaté s problematikou kriminality dětí a mladistvých, vysvětlení těchto prvků a pojmů, včetně možných podob projevů a znaků této kriminality a také shromáždění základních legislativních pramenů, jež se této problematice dotýkají.
- b) Na základě prostudovaných teoretických aspektů problematiky analyzovat a definovat možné příčiny kriminality páchané nezletilými a mladistvými, váhu biologické determinace a síly osobnosti pachatele v této sféře kriminality, včetně možného vlivu rodiny, působení školních zařízení, přátel a kamarádů potenciálního pachatele, jakož i ovlivnění prostřednictvím multimediálních prostředků, kterými mohou být televize a internetové aplikace.
- c) Třetím dílčím cílem je uvedení hlavních orgánů a institucí, které přicházejí s kriminalitou mladistvých a nezletilých do styku, zabývají se jejím průběhem a podílí se na jejím vyřešení a případné prevenci.
- d) Naplnění čtvrtého dílčího cíle spočívá v definici a nastínění možných preventivních postupů, prostřednictvím kterých by bylo možné dosáhnout snížení páchané kriminality dětmi a mladistvými či jejímu řešení. Na základě prostudovaných teoretických aspektů se jedná o analýzu a definování postupů při prevenci a řešení kriminality nezletilých a mladistvých v oblasti preventivních programů a dále se jedná o charakteristiku činnosti specifických institucí, jež se zabývají potíráním tohoto druhu kriminality.
- e) Na základě osobních a profesních zkušeností doplňuji závěr práce případovou studií chlapce, s jehož případem jsem se profesně mnohokrát setkal a zabýval a je vhodnou ilustrací výše uváděné problematiky.

Práci budu vypracovávat nejen metodou sekundárního výzkumu s použitím příslušných zákonů, odborné literatury, internetových zdrojů a jiných materiálů, ale také metodou výzkumu primárního, a to za použití vlastního pozorování a diskuze se specializovanými pracovníky.

Teoretická část

1. Kriminalita páchaná nezletilci a mladistvými

Pomalu se stává pravidlem, že při sledování večerních zpráv můžeme zaslechnout, že onoho dne v určitém čase byl spáchán jistý zločin. V dnešní době by nás tato zpráva zřejmě už ani nijak nepřekvapila, jelikož jsou u dotčených osob různé zločiny v podstatě „na denním pořádku“, co nás však může mnohdy zarazit je fakt, kdy zpravodajce dodá, že onen kriminální čin nespáchal žádný zkušený delikvent, ale dítě či mladistvý. V té chvíli si možná pomyslíme, jak malé dítě mohlo vůbec něco takového napadnout a že na tom dozajista nesou vinu i rodiče, jelikož nám by se v žádném případě nic takového nestalo. Tato myšlenka však může být pravdivá pouze částečně.

Kriminalita sama o sobě je patologickým společenským jevem, kdy dochází k páchání přestupků či trestných činů a tyto jevy sociálně škodlivé jsou stanoveny v trestních předpisech. S pojmem kriminality poté souvisí i pojem delikvence, jež je širšího významu, nežli kriminalita a ve své podstatě charakterizuje činnost, při níž nejsou porušovány pouze normy právní, ale také normy společenské.

Na základě těchto dvou „pilířů“ lze poté vymezit vlastní problematiku kriminality páchané mládeží, která spadá do kruhu kriminality celkové, ale odlišuje se subjektem, tedy osobou pachatele páchajícího trestný čin, kterým není osoba dospělá, ale dítě či mladistvý.

1.1 Základní pojmy

Pro správné pochopení vlastní problematiky kriminality páchané mládeží a jako základ pro následující části práce je třeba se seznámit se základními pojmy, jež se výše uváděného termínu bezprostředně týkají.

V první řadě je třeba seznámit se s pojmem *kriminality*, která je charakterizována jako souhrn činů, jež uvádí trestní zákoník, zpravidla popisovaných dle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu, přičemž v obecném slova smyslu se jedná o zločinnost, tedy o společenský jev, pod nímž lze rozumět souhrn trestné činnosti. Kriminalitu je možné rozlišovat majetkovou, kdy dochází k napadání majetku jakékoliv formy vlastnictví a také kriminalitu násilnou, při níž je použito fyzické síly či její hrozby, jež může mít za následek újmu na zdraví člověka či jeho životě. Kvantitativní stránku kriminality zachycují statistiky registrovaných trestných činů, stránka kvalitativní může být definována počtem odsouzených

pachatelů a jim uložených sankcí. V dnešní společnosti se můžeme setkat s kriminalitou zjevnou, čili registrovanou – tato kriminalita byla zjištěna a zaevidována, a také s kriminalitou latentní, čili skrytou – tato trestná činnost nebude orgány činnými v trestním řízení zjištěna a tedy ani statisticky zavedena.

Kriminalita mládeže je pojem subsumovaný celkové kriminalitě, přičemž jak již bylo uvedeno, setkáme se zde s rozdílem v osobě pachatele, kdy pachatelem trestného činu je osoba, která doposud nedosáhla 18 let věku. Důsledkem jednání těchto osob je porušení společenských zájmů na stupni nebezpečnosti charakteristickém pro trestný čin.

Pojmem více rozsáhlým nežli je kriminalita, je *delikvence*, neboť definuje činnost porušující nejenom normy právní, ale také normy společenské. Jedná se o ty typy jednání, včetně přestupků, jimiž jsou porušovány sociální normy chráněné právními předpisy. Z pohledu trestné činnosti mládeže je delikvenci možné rozlišit dle věku na dětskou (do 15 let věku) a juvenilní (od 15 do 18 let věku).

Prekriminalita je protispolečenskou činností dětí ve věku do 15 let, které doposud nedosáhly trestní odpovědnosti. Jedná se o takový stupeň společenské nebezpečnosti, že by se v případě spáchání oné činnosti osobou trestně odpovědnou jednalo o trestný čin.

Zletilost a nezletilost jsou základními pojmy souvisejícími především s věkem 18 let. Dověřil-li fyzická osoba tohoto věku, stává se způsobilou k právním úkonům, tedy vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Nezletilost je poté v podstatě opak zletilosti, kdy dotyčný věku 18 let ještě nedosáhl a není tedy osobou k právním úkonům způsobilou. Nezletilí jsou způsobilí pouze k takovým právním úkonům, jež jsou povahově přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku nezletilého. Mimo dosažení stanoveného věku lze však zletilost nabýt ještě jedním způsobem a to uzavřením manželství a tato zletilost poté platí i při rozpadu manželství či v případě prohlášení manželství neplatným.

Dítě – při vyslovení tohoto pojmu si i laik zřejmě představí jakoukoli osobu v podstatě od narození až do dosažení věku osmnácti let. Laikovi tuto myšlenku zřejmě můžeme ponechat, pokud však chceme do problematiky kriminality týkající se mládeže a dětí proniknout hlouběji, je třeba si i pojem dítěte přesně definovat. Dle Úmluvy o právech dítěte se za dítě považuje, respektive se za dítě rozumí každá lidská bytost, která je mladší osmnácti let, pokud dle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.¹⁾ Občanskoprávní předpisy dítě definují jako osobu nezletilou, nenabytla-li zletilosti dříve, předpisy trestního práva poté jako osobu mladší osmnácti let, nestanoví-li zákon jinak.

Mladistvým je osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok věku, ale

1) zdroj: předpis č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

nepřekročila rok osmnáctý. Jedná se o trestněprávní pojem, s nímž je spjat počátek trestní odpovědnosti, jež začíná 15. rokem věku a končí dosažením věku 18 let. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže poté ustanovuje: „Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“²⁾

Osobou/dítětem mladším 15 let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil věku 15 let. Jedná se o osobu, která pro nedostatek věku nemůže být trestně odpovědnou, tudíž není trestní stíhání přípustné. Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, mohou mu být soudem pro mládež, zpravidla na základě výsledků pedagogicko-psychologického vyšetření, uložena určitá opatření, jež vyjmenovává ve svém § 93 zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Mládeží se dle zákona č. 218/2003 Sb., zákona o soudnictví ve věcech mládeže rozumí děti a mladiství, jedná se tedy o osoby, které nedosáhly věku 18 let.

Trestný čin je trestním zákoníkem definován jako „protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“³⁾ Tyto se poté rozdělují na přečiny, jimiž jsou veškeré trestné činy spáchané z nedbalosti a trestné činy úmyslné, za něž je zákonem stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let, a také na zločiny, což jsou všechny trestné činy, které nejsou přečiny, přičemž zvlášť závažné zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.⁴⁾

Uslyšíme-li, že jistý mladistvý spáchal jistý trestný čin, je třeba jej nazývat *proviněním* – takto se totiž dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nazývá trestný čin spáchaný mladistvým a to především z důvodu nevhodnosti použití termínu trestného činu, jelikož tento pojem u kategorie mladistvých pachatelů nevyjadřuje přesnou podstatu jejich jednání. Sama společnost je totiž za ono jednání jistým způsobem spoluodpovědná, jelikož nevytvořila vhodné náhradní výchovné prostředí. Z pohledu mladistvého jde tedy pouze o provinění, jež v sobě nenese tak výrazné odsouzení a také stigmatizující prvky jako v případě termínu trestného činu.⁵⁾

2) Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže

3) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

4) zdroj: Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

5) zdroj: ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže* 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 55.

Přestupek je dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích zaviněným jednáním porušujícím či ohrožujícím zájem společnosti, přičemž je toto jednání za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích či v jiném zákoně, nejde-li o správní delikt jiný a postihnutelný dle zvláštních právních předpisů či o trestný čin. K odpovědnosti za přestupek postačí zavinění z nedbalosti, pokud ovšem zákon výslovně nestanoví, že je třeba úmyslu.

Pachatelem trestného činu je dle příslušného zákona ten, kdo svým jednáním naplní znaky skutkové podstaty trestného činu, pokusu či přípravy, je-li trestná. Jedná se tedy o subjekt trestného činu, jímž může být pouze fyzická osoba, jež svým jednáním naplní *všechny* znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu. Je třeba dodat, že pachatelem nemůže být kdokoli, nýbrž pouze fyzická osoba, jež dosáhla určitého věku a také v době spáchání trestného činu byla příčetnou. Budeme-li hovořit o věku pachatele, zjistíme, že trestní odpovědnost začíná teprve dnem, kdy pachatel dovršil patnáctý rok svého věku. Kdo tedy v době spáchání činu ještě patnácti let nedovršil, není za onen čin trestně odpovědný. V momentu, kdy osoba dosáhne patnácti let věku, stává se částečně trestně odpovědnou, plná odpovědnost nastává až po dosažení věku osmnácti let. Příčetností je potom třeba rozumět způsobilost osoby být pachatelem trestného činu, jelikož jak uvádí zákon: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁶⁾

Oběť – pod tímto pojmem se z hlediska kriminologie chápe konkrétní fyzická osoba, které bylo spáchaným trestným činem ublíženo na zdraví či ji byla způsobena majetková, morální či jiná škoda.⁷⁾ Obětí je třeba rozumět každou fyzickou osobu, jíž škoda nastala objektivně (není tedy relevantní, zdali se dotčená osoba jako oběť cítí, jelikož vzniklý stav může být oběti lhostejný či dokonce příjemný a vyhovující). Co se osoby oběti týče, zpravidla je považována za oznamovatele a také očitého svědka trestného činu, čímž se také může podílet na procesu tvorby stop, díky čemuž byla ustanovena speciální disciplína zvaná *viktimologie*, jež se speciálně zabývá oběťmi trestných činů – jejich osobnostmi, rolemi při vyšetřování, vztahy s pachateli, pomoci či prevencí.

1.2 Rozumová a mravní vyspělost

Dalšími stěžejními pojmy, jež se týkají problematiky kriminality nezletilých a mladistvých a zaslouží si zmínit, jsou také *rozumová a mravní vyspělost*. Zákon o soudnictví

6) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

7) zdroj: MUSIL J. a kol.: *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1994.

ve věcech mládeže totiž ve svém § 5 uvádí: „Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁸⁾

Tyto pojmy jsou zavedeny především proto, že stupeň mravní i rozumové vyspělosti mladistvých je velmi rozdílný a to především kolem hranice patnácti let věku. Žádný jedinec není stejný a z toho důvodu je právě třeba zkoumat úroveň jeho rozumové a mravní vyspělosti individuálně. Mezi dítětem a osobou dospělou je zajisté mnoho fyziologických, ale zejména psychologických rozdílů, jež jsou způsobeny především změnami tělesnými a také duševními a to právě v období dospívání. I z důvodů těchto změn je z hlediska rozumového a mravního vývoje doba mládí rozdělena na *období úplné trestní neodpovědnosti*, kdy je u dítěte mladšího patnácti let předpokládána nezpůsobilost rozpoznávací i ovládací, dále následuje *období relativní trestní neodpovědnosti*, kdy je trestní odpovědnost podmíněna dosažením nezbytného stupně rozumové a mravní vyspělosti, jedná se o tzv. podmíněnou přičetnost, do níž spadají mladiství ve věku 15 až 18 let a nakonec následuje *období plné trestní odpovědnosti*, jež začíná dosažením osmnácti let věku.⁹⁾

Rozumová a mravní vyspělost je položena na dvou vzájemně se ovlivňujících složkách, kterými jsou *složka vývoje rozumového*¹⁰⁾, v níž je zahrnuto postupné individuální nabývání schopností pojmového myšlení, kdy stupeň tohoto vývoje je definován dosaženou úrovní tohoto myšlení a další složkou je *složka vývoje mravního*¹¹⁾, za níž je považován proces, kdy si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování platného v daném období v konkrétní společnosti a tyto normy si poté přeměňuje na morální a osobní kvality, čímž si vytváří svůj vlastní hodnotový systém. Tyto dvě úrovně rozumové a mravní vyspělosti se nejen vzájemně ovlivňují, ale také z ohledu vývoje mladistvého představují nerozdělitelný celek. Tyto složky je tedy třeba posuzovat ve vzájemných souvislostech a ne izolovaně a také ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvého.

8) Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže

9) zdroj: FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., HEINZ, R., PŘEPECHALOVÁ, K., ŽATECKÁ, E.: *Trestní právo hmotné – obecná část*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009.

10) zdroj: FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., HEINZ, R., PŘEPECHALOVÁ, K., ŽATECKÁ, E.: *Trestní právo hmotné – obecná část*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže* 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007.

11) zdroj: FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., HEINZ, R., PŘEPECHALOVÁ, K., ŽATECKÁ, E.: *Trestní právo hmotné – obecná část*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže* 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007.

1.3 Související legislativa

Ať se již vyšetřují spáchané přestupky či trestné činy, je vždy třeba postupovat v souladu s příslušnými zákony a ne jinak je tomu samozřejmě v případě kriminality spáchané dítětem či mladistvým, kdy je i z hlediska mého profesního zařazení třeba k legislativě přihlídnout snad ještě pečlivěji.

Stěžejními právními předpisy, jež upravují problematiku týkající se nejen péče o děti a jejich ochrany, a se kterými je třeba v souladu postupovat při projednávání různých činů spáchaných dětmi a mladistvými jsou především níže uvedené zákony:

- *Listina základních práv a svobod* (zákon č. 2/1993 Sb.) zakotvuje nedotknutelnost osoby a také zaručuje osobní svobodu a neporušitelnost základních práv.
- *Úmluva o právech dítěte*, předpis č. 104/1991 Sb. Tato Úmluva byla přijata roku 1989 v New Yorku a stanovuje občanská, sociální, politická, kulturní a ekonomická práva dětí. Úmluva je v podstatě založena na čtyřech základních principech, jimiž jsou *právo na přežití*, které zaručuje zachování života a uspokojování základních životních potřeb dítěte, dále *právo na rozvoj*, umožňující rozvoj dítěte včetně práva na vzdělání, svobodu myšlení, vyznání a volný čas, *právo na ochranu* chrání děti před násilím, zanedbáváním a zneužíváním a poslední, *právo na účast* umožňuje dítěti vyjádřit svůj názor v záležitostech jeho se týkajících. U nás (resp. pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku) vstoupila Úmluva o právech dítěte v platnost dnem 6. února 1991.
- *Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže* upravuje odpovědnost mládeže za protiprávní činy, jež uvádí trestní zákoník, dále opatření, jež se za takovéto činy ukládají a také postup, rozhodování či výkon soudnictví ve věcech mládeže.
- *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*. V tomto právním předpise se setkáváme s úpravou problematiky týkající se manželství, dále vztahů rodičů a dětí či s problematikou výživného. Nalezeme zde například pojem rodičovské zodpovědnosti, kdy výkon těchto práv a povinností především ovlivňuje nejen tělesný a citový vývoj dítěte, ale také vývoj mravní a rozumový, jejichž zanedbání také může v případech kriminality dětí a mladistvých figurovat.
- *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů*, sociálně právní ochranu dětí definuje jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a

řádnou výchovu, dále chrání oprávněné zájmy a jmění dítěte a také působí k obnově narušených funkcí rodiny. Za hlavní principy této úpravy lze potom považovat poskytování sociálně právní ochrany všem dětem bez rozdílu a diskriminace a to v době nezletilosti – do dosažení 18 let věku, bezplatně. Stěžejní je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Stát nese na ochraně dětí jistou zodpovědnost, nenahrazuje však plnění povinností a odpovědnost rodičů.

- *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů* – tento předpis upravuje práva a povinnosti týkající se péče a pobytu dítěte ve školských zařízeních a také preventivně výchovnou péči ve školských zařízeních. Účel zařízení je tímto zákonem definován jako zajišťování nezletilým, případně zletilým, osobám náhradní výchovnou péči v zájmu jejich zdravého vývoje, výchovy a vzdělávání, a to na základě rozhodnutí soudu o ústavní či ochranné výchově či předběžném opatření. Smyslem školských zařízení pro preventivně výchovnou péči je poté předejít vzniku a následnému rozvoji negativních projevů chování či narušení zdravého vývoje dítěte, omezovat či odstraňovat důsledky vzniklých poruch chování a přispět ke zdravému osobnostnímu vývoji samotného dítěte.

A mimo jiné je s touto problematikou spjat také zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

1.4 Znaky a projevy trestné činnosti dětí a mladistvých

V některých případech kriminality páchané mladistvými a nezletilci nás může zaskočit, že následky spáchaného trestného činu jsou mnohem závažnější nežli následky činu, jež má „na svědomí“ zločinec již dospělý. Tento fakt nás může přinutit k zamyšlení se nad tím, jak je vůbec možné, aby osoba nedospělá byla schopna takového činu a zda-li onen čin měla promyšlený a dlouhodobě plánovaný či jej vykonala pouze spontánně, na základě chvilkového „zkratu“ myslí či negativního podnětu.

Dle odborné literatury¹²⁾ je typickým rysem trestné činnosti páchané mladými lidmi *nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu*. Skutky těchto mladých delikventů jsou zpravidla nepromyšlené a neopírají se o dlouhodobější přípravu, což mohou naznačovat nejen náhodná místa spáchání trestných činů, ale také nevhodně užitá nástroje či nedokonalé

12) zdroj: NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004.

zahlázení stop činu. Mnozí však také, možná i nevědomky, mají potřebu své činy ventilovat a sdělovat, čímž jen ulehčují své odhalení a následné dopadení.

„Mladí pachatelé se často nechávají svést náhle vzniklou situací či podnětem, nedoceňují vzniklé nebezpečí, mnohdy u nich hraje roli touha po dobrodružství a soutěživost, snaha prověřit si své síly a dovednosti. Trestná činnost se pak stává určitým osvědčením obratnosti, mrštnosti, rychlosti či schopnosti jednat v zátěžových situacích, sebestvrzením „soběstačnosti“ a symbolem sebezprosažení.“¹³⁾

Setkáváme se také s *neadekvátností jednání* mladých, kdy se snaží o dosažení svých cílů pro společnost nepřijatelnými prostředky. Objevují se radikální a nekompromisní řešení různých životních situací a to i v případech, kdy společnost disponuje legálními způsoby dosažení stanovených cílů, většinou se jedná o jakousi vzpouru vůči normám světa dospělých.

Další znak, jež uvádí odborná literatura, je *neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu nebo se některých potřeb vzdát*, kdy pachatelé chtějí své potřeby uspokojovat co nejrychleji a bez zbytečných odkladů.

Mimo jiné jsou činy mladých pachatelů vykonávány mnohdy i za použití nepřiměřeného až brutálního *násilí*, kdy dochází ke značnému nepoměru způsobené škody a získané hodnoty, přičemž stěžejním bývá zisk uznání vrstevnické skupiny. Samotná skupinová soudržnost však také může podněcovat sklony mladých lidí k trestné činnosti, jelikož skupina násobí možnosti jedince, odpovědnost za činy je možné přenést na jiného či zaniká vlivem kolektivního rozhodování. Pod vlivem skupiny mizí zábrany, realizují se mnohdy nedomyšlené plány.

Zpravidla je objektem zájmu a následného útoku *věc* pro dotyčného pachatele *atraktivní* a sama kriminalita může být páchána na základě *vlivu asociálních nebo antisociálních módních životních stylů a závislostí*, což může být pro dotyčné mladé delikventy i nebezpečné „neboť nedozrálí jedinci nedovedou často posoudit dlouhodobost následků experimentování s asociálním chováním, které se postupně mění v psychickou či dokonce fyzickou závislost a závažně determinuje možnosti jejich budoucího života.“¹⁴⁾

Zvláštní postavení zaujímá v trestné činnosti mládeže také *vandalismus*, při němž dochází k v podstatě bezdůvodnému ničení cizího majetku a dále také *šikanování*, jež zahrnuje psychické a také fyzické týrání či ubližování druhým lidem, čímž si někteří delikventi zpravidla mohou kompenzovat agresivní jednání páchané vůči nim samotným, například v rodině či škole.

13) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., A KOL.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 380-382.

14) Tamtéž, s. 386.

Jedním ze specifíků trestné a jinak trestné činnosti jsou i skutky, které mají svůj původ v neopatrnosti a také v nezkušenosti a nebezpečném experimentování, což může mít za následek nejen mnohé požáry a výbuchy, jejichž následkem mohou být nejen značné majetkové škody, ale i poškození zdraví a také účast na anonymních telefonátech oznamujících fiktivní situace obecného ohrožení.

Na závěr lze také dodat, že je pro mladistvé pachatele charakteristické dřívější zahajování sexuálního života a promiskuita, jež se může odrážet ve větších počtech trestných činů pohlavního zneužívání a také se setkáváme se sympatizováním dětí a mládeže s extremismem.

2. Příčiny kriminality páchané nezletilci a mladistvými

Odpovědnost za kriminální činy dětí a mladistvých je často připisována především společnosti, její role však nemusí být vždy stěžejní. Příčiny a motivy, jež různými způsoby vedou dotyčného ke spáchání vlastního trestného činu či protispolečenskému jednání jsou zpravidla velice rozmanité a různorodé, jelikož se objevují nejenom v jejich vývojových zvláštěnostech a mikrostruktuře, v níž vyrůstají a žijí, do které se řadí rodina, škola, nejbližší kamarádi či různá uskupení, ale i další lidé a budou-li vlivy působící na vývoj dítěte spíše negativní, dojde nejen k zasažení psychiky člověka, ale tím i k ovlivnění jeho sebeovládání, motivace, citu či morálky. Kriminalitu není vhodné považovat za jev individuální či izolovaný, jelikož k ní dochází v jistém společenském rámci, jehož některé prvky působí v daném případě tak, že v něm kriminalita vzniká a vyvíjí se.

„Nejzávažnější příčiny, které vedou děti a mládež k páchání kriminálních deliktů jsou nedostatky v rodinné a školní výchově, mravní a citové výchově, neznalost v oblasti právního vědomí a také malá nabídka aktivit ve volném čase. Nedostatek životních zkušeností se projevuje častou chybovostí v jednání, zejména v náročných a krizových situacích.“¹⁵⁾

„Společenské podmínky jsou obecnější kategorií, v jejímž rámci existují konkrétní faktory, které mohou kriminalitu působit a které vedou k ohrožení jednotlivců i společenského systému a jeho institucí. Analýza těchto faktorů není samoúčelná. Společnost se musí proti působení kriminogenních faktorů a proti tomu, co zločin způsobuje bránit. Tato obrana musí být co neefektivnější a účinná. Při výzkumu nemůžeme zůstat pouze u analýzy možných společenských faktorů, ale měli bychom analyzovat i možné dopady jejich působení. Odhalení možných zdrojů fungování zločinu v konkrétních společenských podmínkách a jejich následků, je jedním z významných předpokladů pro nalézání opatření, která by bylo možné proti tomuto nežádoucímu jevu uplatnit.“¹⁶⁾

Příčiny kriminality, jíž páchají děti i mladiství, tkví tedy nejen v oněch vývojových zvláštěnostech a mikrostruktuře, ale také v podmínkách, které mohou spáchání daného kriminálního deliktu usnadnit: „Kriminogenní faktory chápeme jako rizikové činitele, které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchání trestných činů.“¹⁷⁾

Tyto kriminogenní faktory lze rozlišit na individuální, resp. subjektivní, jež jsou propojené s osobností, chováním jedince či jeho psychickými a fyzickými vlastnostmi a dále

15) KAŠPAROVA, B.: *Příčiny a podmínky páchání trestné činnosti dětmi a mládeží*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/priciny_a_podminky_pachani_trestne_cinnosti.html

16) SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. s. 19.

17) Tamtéž, s. 19 - 20.

známe faktory společenské, čili objektivní, přičemž tyto působí v souvislosti se společenským systémem.

Již zmiňované kriminogenní faktory lze označit také jako činitele rizikové, jimiž jsou myšleny příčiny i podmínky, které ve své podstatě mohou vyvolávat, usnadnit či dokonce podporovat páchaní trestné činnosti. Tyto faktory jsou různými způsoby kombinovány, jelikož o žádném z nich není vhodné uvažovat jako o jednoznačné příčině kriminálního chování. Ony vzájemné kombinace mohou tvořit kumulativní účinky a ona kriminalita může být výsledným dopadem mnohých interakcí vzniklých mezi vlivy prostředí a také individuálními rizikovými faktory. Tyto faktory mají sklony k vzájemným souvislostem a je třeba nalézat faktory, jež jsou nezávislými prediktory v kriminálním jednání.¹⁸⁾

Faktory rizikové je možné dělit do několika tříd, mezi něž například patří třídění dle úrovně zkoumání, kde jsou například definovány faktory konkrétní, postihující příčinné souvislosti individuálního trestného činu, faktory specifické, jež jsou charakteristické pro dané skupiny a kategorie trestného činu a také faktory obecné, jež kriminalitu postihují jakožto hromadný jev. Mimo to se také setkáváme s již výše uvedeným dělením na faktory subjektivní a také objektivní, jež jsou spjaté nejenom s chováním jedince a jeho psychickými a fyzickými vlastnostmi, ale též s rodinou, školou či ve své podstatě celou společností.

„Faktory spojené s rodinou jedince se dotýkají rodinné struktury, podpory, kterou od rodiny jedinec dostává. Jde o systém hodnot (sdílená kultura), fungování rodinného systému a také chování jednotlivých členů. Faktory ve školské sféře mají souvislost se školní docházkou, výkonem ve škole a vazbou (attachment) na školu. Faktory související s vlivem vrstevníků se váží ke sdíleným normám, vazbám na skupinu a jednotlivce, socializaci a interakčním procesům. A vliv komunity (společenství, obce) většinou souvisí s fyzickým okolním prostředím, s dostupností ekonomických a rekreačních příležitostí, s existující sítí sociální podpory a dalšími záležitostmi, které působí na úspěšné fungování jedince.“¹⁹⁾

Vedle uváděných faktorů rizikových je však také definována působnost faktorů protektivních či ochranných, jež mohou nejen omezit, ale dokonce i vyloučit vliv faktorů rizikových. Jedná se o vnější či vnitřní podmínky, jež mohou tlumit vlastní dopad a působení oněch faktorů rizikových.

18) zdroj: BLATNIKOVA, S., NETIK, K.: *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

19) Tamtéž, s. 12.

2.1 Osobnost

Osobnost, jež je uváděna jako subjektivní kriminogenní faktor, je z pohledu psychologie definována jako „souhrn dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě. Osobnost člověka je jedinečná a neopakovatelná.“²⁰⁾

I když se v psychologii s jednotným pojetím osobnosti nesetkáme, lze proměnlivost reakcí R na podněty S vysvětlit pomocí jistého faktoru vloženého mezi ně – myšleným faktorem je tedy osobnost, což ve své podstatě znamená, že jevy psychické jsou funkcí situace a také osobnosti.

Při zkoumání vlastního psychického profilu osobnosti se poté nabízejí 3 základní otázky:

1. *Co člověk chce?*→ Jedná se o otázku týkající se motivů, které lze definovat jako hnací sílu činností člověka, přičemž základ těchto vnitřních činitelů bychom hledali nejen v potřebách člověka, ale i jeho návycích, touhách, zájmech či ideálech.
2. *Co člověk může?*→ Odpověď na druhou otázku lze vyjádřit výkladem pojmů vloh a schopností, dále také znalostí, zkušeností a dovedností, kde vlohy jsou přirozenou psychofyzilogickou výbavou člověka a jsou předpokladem pro rozvoj vlastních schopností.
3. *Jaký člověk je (čím nebo kým je)?*→ V tomto případě se především jedná o vlastnosti charakteru a temperamentu, postoje a hodnoty jedince, jelikož tyto znaky a vlastnosti tvoří vlastní profil osobnosti člověka.²¹⁾

Osobnost je definována jako souhrn vlastností člověka, jimž také můžeme rysy, kde „rys je relativně setrvalý způsob, jímž se jeden jedinec odlišuje od druhého. Osobnost je tedy chápána jako relativně setrvalý vzorec chování a rysů, jimiž se lidé od sebe odlišují.“²²⁾

Rysy osobnosti kriteriálně vycházejí z temperamentu, jež předurčuje vzrušivost; schopností, které podmiňují mentální výkon; postoje, což jsou dispozice pro hodnocení; motivy, jež se váží k zaměřování a energetické složce chování a také charakteru, který určuje sklony jednání dle principů etiky či z hlediska principů reality sklony k útlumu instinktivních impulzů.

20) PAVLIČKOVÁ, H.: *Manažerská psychologie*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2008. s. 12.

21) Tamtéž.

22) Tamtéž, s. 13.

„*Temperament* je energetická a afektivní složka našeho chování, charakterizuje dynamiku psychické činnosti člověka. (...) Obecně se hovoří o silném vlivu dědičnosti na temperament a díky tomu je rovněž obecně uznávaná relativní stálost rysů temperamentu v průběhu života.“²³⁾

„Psychofyzické dispozice k výkonu se nazývají *schopnosti*. Existují různá pojetí schopností, od „primárních dispozic“, obsahujících především úroveň kvality myšlení až po pestré spektrum duševních aktivit odpovídající různým činnostem, s nimiž se člověk v průběhu života setkává.“²⁴⁾ Schopnosti jsou rozděleny na obecné, čili primární, které zahrnují schopnosti vjemové, intelektové (pro něž je zažitý název inteligence) a psychomotorické a na schopnosti speciální, do nichž jsou řazeny schopnosti verbální, numerické, paměťové, umělecké, prostorová představivost a také percepční pohotovost.

Má-li něco pro daný subjekt osobní význam, znamená to, že je to pro něj hodnotou a vlastní vztah k hodnotám vytváří obsah postojů, tudíž lze pojem postoje definovat jako vztah hodnotící, přičemž *postoje* lze chápat „jako emotivně a kognitivně strukturovaný vztah vůči věcem, lidem, činnostem a jevům skutečnosti. Vše, co nás obklopuje se stává předmětem postojů člověka.“²⁵⁾

Motivy lze definovat jako příčiny a také důvody lidského chování, jelikož se jedná o funkční prvky osobnosti určující směr a také intenzitu jejího chování. Jedinec se totiž zaměřuje a aktivuje na základě pudů či potřeb, přičemž potřebou je rozuměno základní východisko motivace vyjadřující základní deficit v biologické nebo sociální dimenzi bytí.

Charakterem potom mohou být nejen individuální zvláštnosti člověka, ale také pohotovost člověka jednat dle daných principů. Charakter je nazýván zhodnocenou osobností, což znamená, že obsahuje celou osobnost včetně jejich dílčích složek – schopností, inteligence, motivů a postojů i temperamentu.

Tato stručná charakteristika pojmu osobnosti nám může posloužit jako základ pro rozbor problematiky týkající se osobnosti pachatele.

2.1.1. Osobnost pachatele

„Osobnost pachatele je v kriminologii (stejně jako v psychologii) nejčastěji chápána jako organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince,

23) PAVLIČKOVÁ, H.: *Manažerská psychologie*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2008. s. 14.

24. Tamtéž, s. 15.

25) Tamtéž, s. 18.

tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů. Je studována jako psychické specifikum konkrétního jedince a současně jsou studovány jeho odlišnosti i shoda s osobnostmi dalších jedinců a skupin jedinců.²⁶⁾

Popis osobnosti pachatele je důležitým zdrojem pro porozumění a vysvětlení jeho kriminálního jednání, predikci dalšího života a zaměření se na zacházení s ním, přičemž cílem je eliminace opakování kriminálního jednání, tudíž recidivy.

Forenzní psychologie, která je jednou ze stěžejních forezních disciplín, je využívána jako nástroj pro poznávání osobnosti konkrétního pachatele, přičemž se můžeme setkat s pěti základními typy osobností pachatele:

- *Socializovaný (normální) typ* – pro tuto osobnost lze definovat myšlenkové pochody a dynamiku prožívání jako srozumitelnou, kde fungují primární i sekundární potřeby a jako reakce na spáchaný trestný čin se objevuje lítost či smutek, což odpovídá běžným představám. Spáchaný trestný čin je ve své podstatě vybočením z dosavadního života a motivace k němu je označována za průhlednou. Dle příznaků lze tento typ dobře rozpoznat a je zde využívána například stimulace kladných vlastností osobnosti.
- *Neurotický typ* se vyznačuje tím, že osobnost tohoto pachatele vykazuje různé neurotické poruchy, jimiž může být nejen zvýšená úzkost, ale také hysterické reakce a jiné a dotýčný se kriminálního jednání nejčastěji dopouští z důvodů nevyřešených emocionálních konfliktů a to především v rodině, tudíž ony činy nejsou směřovány zejména vůči společnosti, ale právě vůči rodině. Tyto pachatelé se vyznačují daným typickým rukopisem, který může například spočívat v amatérském provedení činu či zanechání viditelných stop. Při jednání s takovýmto pachatelem je vhodná pozitivní atmosféra a také jednoznačná komunikace, lze také klást důraz na kladné stránky osobnosti, jelikož u těchto pachatelů se můžeme setkat s fungujícím svědomím.
- *Psychopatický typ* – v tomto případě již situační faktory ustupují do pozadí a objevuje se nemalý podíl osobnosti na vlastním kriminálním jednání. Setkáme se zde s pojmem psychopatické osobnosti²⁷⁾, která charakteristická svéráznými a také zvláštními způsoby chování a prožívání. Psychopatická osobnost může být charakterizována jako osobnost disharmonická s abnormálními rysy a některé její projevy mohou vést až ke kriminálnímu jednání.²⁸⁾ Jednání s těmito osobami může být vcelku obtížné, jelikož

26) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing,s.r.o., 2004. s. 113 – 114.

27) zdroj: www.vakobobri.cz/request.php?893 [on-line] [cit. 2011-10-12]

28) zdroj: NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing,s.r.o., 2004.

dochází k selhání postupů kladné stimulace či apelací na morální hodnoty. Statistiky uvádějí, že zřejmě 30% veškerých trestných činů páchají právě psychopati a jejich podíl na recidivě je dokonce odhadován na 70 – 100%.

- *Mentálně nedostačivý typ*, jak již napovídá sám název, označuje osobnost pachatele, jež má velmi nízkou inteligenci, její trestný čin nebývá nijak promyšlen, jednání je spíše přímočaré. U tohoto typu se setkáváme s častou násilnou činností či sexuálními útoky a lze jej vcelku snadno rozpoznat, jelikož se vyznačuje například omezenou slovní zásobou. Mentálně retardované osoby jsou také díky své snadné ovlivnitelnosti (sugestibilitě) a nedostatku kritického jednání snadno ovladatelné a lze je lehce přimět k trestné činnosti.
- *Psychotický typ* charakterizuje pachatele, jež v době spáchání trestného činu trpí nejtěžším duševním onemocněním, a to psychózou a jeho činy jsou propojeny s brutálností či nesrozumitelností. Obecná věrohodnost tohoto pachatele je minimální a v těchto případech také často dochází ke zproštění viny z důvodu nepřičetnosti.

Poznámka: Zaměříme-li se výhradně na mladistvé pachatele, tak se pravděpodobně (i dle odborné literatury) setkáme s těmito dvěma typy – *chronickým celoživotním pachatelem* (čili recidivistou), který je již od mladého věku nejen těžce ovladatelný, ale je pro něj také charakteristické velmi problematické chování, které ústí v chování kriminální, jež přetrvává i v dospělosti – jedná se o koncepci takzvané kriminální kariéry; a s *mladistvým delikventem*, pro kterého je příznačná zejména příležitostná kriminalita, kdy k porušování norem dochází především ve zlomovém období puberty (12 – 15 rok života), přičemž k vymizení tohoto kriminálního chování dochází zpravidla mezi 18. a 21. rokem života, v tomto případě jde o tzv. aging out, čili přirozené vybití.²⁹⁾

2.2 Biologické determinanty

Narozením dítěte nejen že vznikají jisté povinnosti a radosti jeho rodičům, ale společnost tímto získává nového člena, který v ní bude jistou dobu existovat, bude ji jistým způsobem tvořit a pro její správný chod a své bezproblémové začlenění v ní by také měl dodržovat jistá pravidla v dané společnosti existující. Bude-li tomu opravdu takto, záleží nejen na chování a životě dotyčné osoby, ale také v jisté míře na jejích genetických predispozicích.

²⁹⁾ zdroj: www.vakobobri.cz/request.php?893 [on-line] [cit. 2011-10-12]

„Dítě přichází na svět do konkrétních sociálních podmínek s určitým genetickým vybavením a určitými dispozicemi, které jsou předem těžko jednoznačně odhadnutelné. Jeho chování v raných vývojových fázích socializace může vykazovat takové (např. agresivní) projevy, které by nepoučený pozorovatel mohl považovat za počátek asociality. V tomto ohledu je důležité sledovat, zda se některé sociálně nepřijatelné reakce dítěte upravují v závislosti na jeho biologickém a psychickém zrání či získávají trvalejší ráz. V prvním – především předškolním – období je nutno při hodnocení projevů dítěte brát v úvahu, zda se jedná o proces seznamování se s vnějším světem a experimentování se svými schopnostmi a možnostmi, či zda jde již o záměrné vytváření a opakování asociálních projevů, např. zda lze hovořit o přerůstání počátečního dětského egocentrismu do zjevného egoismu či dětské lhavosti do záměrného deformování pravdy.

Soudí se, že teprve mezi osmým až jedenáctým rokem jsou normálně se vyvíjející děti schopny správných myšlenkových operací, jež se ovšem vztahují pouze ke konkrétním objektům, a teprve mezi jedenáctým až čtrnáctým rokem věku dochází k tvorbě schopnosti logického myšlení tak, jak ji nacházíme u dospělých jedinců.

Celá situace je ještě o to složitější, že i starší děti mohou v určitých vývojových periodách procházet kratšími či delšími stadii neadekvátních reakcí (např. různá stadia vzdoru), která nemusí být výsledkem nevhodné internalizace (zvnitřnění) norem, ale pouhou dětskou reakcí na podněty, které přicházejí jak z jejich vyvíjejícího se organismu, tak i často z nepřesného vnímání a pochopení signálů vnějšího světa. Svůj podíl odpovědnosti na těchto problémech ovšem mají i skutečné – v anamnézách doložitelné – sociálněpatologické situace, které mladé lidi obklopují a ohrožují při realizování jejich základních duševních či fyzických potřeb.³⁰⁾

Člověk není bytostí pouze společenskou, ale také biologickou, proto je třeba přihlídnout ke dvojí determinaci lidské psychiky a to právě nejen k sociální, kde dochází k ovlivnění psychiky především rodinou či sociálními skupinami, ale také k determinaci biologické, kde je za základ psychiky považována činnost centrální nervové soustavy a změny v biologické oblasti organismu přímo souvisejí se změnami psychiky, případně jsou i jejich příčinami. Jednou z podstatných součástí biologické determinace psychiky je však právě také dědičnost, což lze nejlépe pozorovat především u inteligence a také temperamentu.

Budeme-li hovořit o příčinách vzniku kriminality, je samozřejmé, že je třeba přihlídnout také k biologickému základu člověka, k jeho genetické výbavě a také dědičným či psychickým či osobnostním vlivům. Při narození si totiž člověk do života přinese jistě

30) NOVOTNY, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 388 – 389.

dispozice, které nemusejí být přímo pozitivní či negativní, ale zpravidla jsou jedny v podstatě nebezpečnější nežli ty druhé, což se zpravidla projeví i ve způsobu chování dotyčného.

„Dispozice k neadekvátnímu chování, které při nevhodném výchovném působení může přerůst až do trestné činnosti, mohou pramenit i z nejrůznějších poruch či poškození mozku (porodní komplikace, úrazy apod.), z poruch reaktivity autonomního nervového systému či vrozených osobnostních dispozic.“³¹⁾

Zamyslíme-li se nad touto problematikou, je vhodné si uvědomit, že vlastně ona delikvence je jistý způsob chování, přičemž chování je podmíněno vcelku komplexně a ovlivňovat jej může kupříkladu ona dědičnost. Genetické dispozice mohou v podstatě zapříčinit daný způsob chování a dále umožňují určité působení vlivů okolního prostředí a jistých činitelů na daného jedince.

Dalším biologickým determinanem může být také příslušnost k pohlaví. Dle statistik se četnější trestné činy vyskytují především u mužské populace, což se především připisuje na vrub agresivitě u mužů, pravděpodobně zapříčiněné mužským hormonem testosteronem působícím nejen na formování těla, ale také na vývoj a fungování mozku. Jistý vliv na četnost trestných činů páchaných muži může mít také způsob výchovy, jež je u chlapců v mnohém odlišný od způsobu výchovy dívek, kde se u dívek můžeme setkat s vyšší kontrolou ve všech sférách společnosti a tudíž chlapcům v podstatě nic nebrání v tom, aby navázali vztah s jistými skupinami a chovali se ne příliš v souladu se společenskými normami.

Případné reakce na drogy či alkohol mohou také souviset s kriminalitou v závislosti na biologických determinantech organismu, jelikož zvláště mladí lidé ještě neumí dobře odhadnout své chování po požití těchto látek, což může mít za následek nejen vyřazení kontrolních mechanismů jejich chování, ale také například agresivitu.

Z kriminologického hlediska se však nerozpoznávají pouze biologické determinace, ale setkáme se i s různými anomáliemi a také odlišnostmi, jež mohou postihovat nejen zdraví člověka, ale také jeho vzhled. Příkladem může být invalidita, kdy jisté zklamání či frustrace může vyústit až do porušování norem společnosti při uspokojování vlastních potřeb.

Osobnostní dispozice jedince jsou také vrozené a tou, jež je u pachatelů trestných činů nejčastější, je psychopatie, jež je definována jako osobnostní dispozice trvalá a stavící dotyčného mimo normu. V případě mladistvých pachatelů však může docházet k potížím při rozlišení této vrozené dispozice a případných projevů dospívání. Stěžejním hlediskem pro posuzování a následné diagnóze psychopatie je pozorování nerovnováhy ve skladbě osobnostních vlastností, jež se vyskytuje už od dětství, přičemž pro postiženého jsou

31) NOVOTNY, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 389.

charakteristické opakující se a jednotvárné konflikty v sociálním prostředí a okolí jej nazývá zvláštním člověkem.

U mladistvých, jež se dopouští či dopustili protiprávního chování, se také můžeme setkat s tzv. syndromem hyperaktivity, která se vyznačuje například nejen trvalým neklidem či kolísáním pozornosti, ale také funkčními poruchami čtení či psaní, neurotickými poruchami chování pramenícími v hyperaktivním chování či sníženým sebehodnocením. Postižení jedinci mohou mít problémy s přizpůsobením se normám společnosti v níž žijí, jejich jednání může být definováno jako agresivní či impulsivní a jejich osobnost bývá zpravidla označena za anomální či psychopatickou.

2.3 Vliv rodiny

Rodinu lze, snad oprávněně, považovat za nejstarší lidskou společenskou instituci, vždyť již od narození je člověk členem jisté skupiny a právě rodina je nejmenší ale také nejdůležitější sociální skupinou, kde každý člen má své určité postavení a roli. Skutečnost, že člověk žije v závislosti na druhých osobách a ne osamoceně má vliv nejen na způsob života, ale také na utváření lidské psychiky, vždyť příslušnost k dané skupině provází dotyčného jedince po celý život a i když si to třeba ani neuvědomuje, ovlivňuje nejen jeho chování, ale také myšlení či city. Rodiče a také sourozenci vyvíjejí podstatný vliv na emoční vývoj dítěte i na jeho socializaci, poskytují jedinci pocit bezpečí a sounáležitosti, lásky a jistoty. Svůj podíl na tom má dozajista i fakt, že členové rodiny si jsou vzájemně blízcí, znají svá tajemství, nebojí se vyslovit svůj názor i když se následně nemusí setkat s kladným ohlasem.

Rodina by měla plnit 4 základní funkce, mezi které patří funkce výchovná, jež má základ v zákoně o rodině, a na jehož základě jsou rodiče zodpovědní za své děti, zajišťují jim nejen řádnou výchovu a vzdělání, ale také je učí správným mravním zásadám. Další funkcí je dozajista funkce citová, čili emocionální, kdy rodiče svému dítěti vytváří nejen citové zázemí, ale také jej chrání a rozumí jeho potřebám. Ekonomicko-zabezpečovací funkce spočívá v dostatečném zabezpečení materiálních potřeb dětí a to za pomoci materiálních a finančních prostředků, jež rodič zpravidla získá začleněním se do pracovního procesu – i tímto může být dítěti zajištěn správný i zdravý vývoj. Funkce biologicko-reprodukční nevznikla zřejmě pouze z přirozeného pohlavního pudu vedoucího k plození a rozmnožování se, jež uspokojuje biologické potřeby rodiny, ale možná také pro pocit spokojenosti či potřeby své potomky připravovat na život a chránit je.

Dítě je rodiči vychováváno od nejtútlejšího věku, přičemž ona výchova je velmi silně citově podložena a také nikdo jiný nemá ve výchově dítěte taková práva a povinnosti stanovená zákonem jako sám rodič. Sama společnost poté předpokládá, že výchova v rodině je nejen základem, ale také stěžejním dílem celého výchovného procesu: „Rodiče jsou pro děti největší přirozenou autoritou, podle nich se učí žít a jejich chování, jednání, zvyky a návyky napodobuje a ve všem od počátku sleduje jejich příklad. Od rodičů se seznamuje poprvé s formami soužití mezi lidmi a s mezilidskými vztahy. Rodinné prostředí má také sloužit jako pevné zázemí, kde dítě může nalézt porozumění, klid, bezpečnost, ochranu a pomoc. Právě vzhledem k neobyčejnému silnému citovému podbarvení výchovy v rodině, nikdo jiný nemůže funkci rodiny nahradit a je proto v systému výchovy každého člověka zcela jedinečná a neopakovatelná.“³²⁾

Rodina je v podstatě prvním, a díky tomu možná i stěžejním, sociálním prostředím, do něž se dítě dostane a už od samotného narození dítěte je třeba, aby bylo jistým způsobem chráněno. Dítě by však také mělo být v neustálém kontaktu s rodiči, jelikož odloučení může být spojeno s různými traumaty.

A i když v jistých situacích či okolnostech bývá pojem rodiny také přeceňován, nebude-li schopná dítěti přiměřeně zajistit uspokojení měnících se potřeb dítěte či jejich rozvíjení a nebude-li rodina plnit své stěžejní funkce, může dojít v souvislosti s touto poruchou rodinného prostředí k asociálním či antisociálním projevům mladého člověka, vzniku kriminogenního prostředí, což v konečném důsledku může vést až ke kriminální kariéře dotčeného dítěte – kriminalita se totiž zvýšeně vyskytuje nejen u dětí z rozvrácených rodin, ale také právě u dětí či mladistvých, jež jsou ochuzeny o citový vztah a zájem o jejich bytí, život a problémy ze strany rodičů.

Základními kriminogenními faktory v tomto případě potom zpravidla jsou rozvrácená rodina, závislost rodičů na alkoholu či jiných drogách, kriminalita členů rodiny, nepřiměřená výchova dítěte a mladistvého (tvrdost vs. shovívavost), lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, způsobu trávení volného času, pobyt dítěte v dětském domově, preferování podnikatelských a jiných aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání.³³⁾

Nyní blíže k jednotlivým faktorům:

- *Rozvrácená rodina* je situací, která zpravidla negativně působí na většinu dotčených

32) OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z.: *Kriminalita mládeže: studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkum. úst. kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1968. s. 49 – 50.

33) zdroj: STRAUS, J. a kol.: *Kriminalistická metodika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

děti a také lze tvrdit, že je-li rodinné zázemí nějakým způsobem nestabilní, může být podkladem pro rizikové předpoklady kriminality dítěte či mladistvého. Je-li nepřítomen ženský či mužský vzor, dochází často k neodpovídajícímu sociálnímu vývoji, jelikož je-li rodič sám, nemůže se mu podařit rodiče druhého, chybějícího žádným způsobem nahradit. Rodinám, v nichž se mladí delikventi objevují, chybí převážně otec, čímž chlapci ztrácí své vzory a dívky modely mužského chování a obé samozřejmě autoritu. Najde-li si osamělý rodič partnera nového, také to vždy nemusí mít pouze pozitivní dopad, jelikož pro dítě se může jednat spíše o zátěžovou situaci a to především pokud nová osoba není schopná s dítětem navázat kontakt, pochopit jeho potřeby a přání. Může potom dojít k jisté komunikační bariéře a k utužení asociality dítěte. Jakýmsi „trendem“ poslední doby je však i kriminalita u mladistvých, kteří žijí v úplné a stabilní rodině, což stále ještě nebylo zcela řádně zdůvodněno, objevují se však dvě domněnky – skrytá patologie vlastní rodiny a pokles vlivu rodiny na dítě v jeho dospívání.

- *Závislost rodičů na alkoholu či jiných drogách a kriminalita členů rodiny* – chová-li se sám rodič delikventně, postrádá zaměstnání, pije nadměrné množství alkoholu, užívá drogy a to i přímo před dítětem, není tím správným vzorem chování a tudíž zvyšuje pravděpodobnost, že dítě půjde „v jeho stopách“ a také bude překračovat meze zákona, jelikož toto chování uvidí u svého vzoru.
- *Nepřiměřená výchova dítěte a mladistvého (tvrdost vs. shovívavost)* – i vnitřní disciplína či výchovné zanedbávání může mít vliv na delikventní chování dětí a mladistvých. Je doloženo, že rodiče delikventů mají velmi malou starost o vytvoření jistých zábran v asociálním chování jejich potomků či je jejich styl výchovy nejednotný – v jednom případě dítě za přestupek potrestají až příliš, ve druhém vůbec. Přílišná agresivita či přílišná měkkost není vhodným způsobem výchovy dítěte, jelikož dítě bude toto chování považovat za dovolené a dle toho se také v budoucnu chovat. Ani tělesné tresty nejsou příliš vhodným řešením – může dojít k uzavření se dítěte do sebe, nedůvěře, následnému lhaní či předstírání.
- *Lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, způsobu trávení volného času* – kvalita rodičovského dohledu (monitoringu), je jedním z dalších kritérií chování rodičů vůči dítěti, jež lze spojovat s delikventním jednáním dítěte. Nebude-li rodič vědět, s kým se dítě stýká, co dělá ve volném čase, kde se většinu svého volného času zdržuje a kdy a v jakém stavu se například vrací domů, neplní správně svou funkci dohledu, a čím nižší je kvalita jejich „monitoringu“, tím je větší

pravděpodobnost spáchání jednoho, ale spíše opakovaného trestného činu jejich dítětem.

- *Pobyt dítěte v dětském domově* zřejmě nepříliš kladně ovlivní život každého dítěte, jež si touto institucí prošlo, i když v dnešní společnosti se tyto ústavy diametrálně odlišují od těch předcházejících. Dětské domovy dnes spíše již připomínají klasické bytové jednotky, nežli pokoje přeplněné dětmi, setkáme se v nich s různými výchovnými programy, jež jsou určeny různým věkovým kategoriím. I když však dnešní dětský dům dítěti poskytuje komfortnější péči nežli v dobách minulých, pobyt v něm dětskou psychiku a chování dozajista ovlivňuje. Už jen otázky „Proč nemám rodiče, co se s nimi stalo? Nebo: Proč mě opustili a nechali mě tady? I ty mohou v dítěti zanechat pocit pochybností o něm samotném či pocit nenávisti vůči světu a touhu po odplatě, od čehož ke kriminalitě také není příliš daleká cesta. Tyto děti také zpravidla neumí správně navazovat společenské vztahy a nalézat v nich uspokojení, neboť jsou zvyklé pouze na vrstevníky a také ústavní výchovu, nejsou schopny respektovat nejen dospělé osoby, ale také mimoústavní instituce.
- *Preferování podnikatelských a jiných aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí.* Rodiče, kteří se přespříliš angažují v pracovním procesu a jsou společensky a ekonomicky aktivní, samozřejmě nemají dostatek času na výchovu svého dítěte. Pro mnohé je v takových případech jednoduchým řešením chuva či paní na hlídání, pro dítě to však nemusí být vždy pouze pozitivní, jelikož právě péče rodičů je pro správnou socializaci dítěte stěžejní. Rodiče, kteří nemají na výchovu svého dítěte dostatek času z důvodu zaměstnání, často kompenzují své pocity viny a výchovné chyby až nadměrným zabezpečením dítěte po stránce finanční a hmotné. Zřejmě se tak děje v domnění, že dítě strádající po rodičovské lásce a pozornosti, se spokojí s finančním komfortem a vlastnictvím hmotných statků. Dítě tyto statky může začít mylně považovat za měřítko lidské hodnoty a i toto smýšlení může vést k páčání kriminality.
- *Změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání* – nepřítomnost rodičovské postavy v rodině, příchod nového partnera do rodiny či příchod dítěte do rodiny nové, to vše bývá pro dítě zátěžovou situací, obzvlášť v tom období života, kdy se učí budovat žebříček hodnot a osvojuje si normy chování. Tyto změny mohou negativně ovlivnit socializaci mladého člověka, jelikož ten se při nich může stát nejen odstrkovaným, ale i přehlíženým a na druhou stranu také přehnaně hýčkaným a emočně přetěžovaným. Dochází zde také ke střídání různých výchovných vlivů, což může mít za následek

neschopnost vytvořit si jednotný celek norem a hodnot chování, dítě si tvoří hodnoty vlastní – nejčastějším výsledkem je poté deformovaný pohled na společnost a život v ní.

Na jedné straně je význam rodiny mnohdy v tomto směru vcelku přeceňován, na straně druhé je však rodina pro dítě základní životní jistotou, čemuž je třeba přikládat význam a také se snažit tuto funkci rodiny co nejlépe naplňovat.

2.4 Vliv školy

V podstatě jak je oblíbený názor, že rodina je základem státu, tak stejně často je používané sousloví škola základ života. Je to zřejmě také tím, že školní prostředí a jeho vliv na člověka se podílí na tvorbě jeho osobnosti.

Povinná školní docházka je známá již z dob Marie Terezie, kdy dítě, zpravidla ve věku 6 let, začne navštěvovat základní školu, která na delší dobu začne ovlivňovat jeho život: „Vedle rodičů ovlivňuje v tomto období jeho život osobnost učitele, kolektiv třídy, stálost nebo změny tohoto kolektivu, organizace práce ve škole, soustava trestů nebo odměn, stupeň ukázněnosti a vůbec úroveň výchovné a vyučovací práce školy, mládežnické organizace apod. Kromě uvedených faktorů se mění také struktura požadavků na žáka. Tyto požadavky předpokládají souběžně se svou stoupající tendencí, také vzrůstající mentální a vůbec celkový rozvoj osobnosti. Stoupají v každém postupném ročníku, kladou na žáka postupně se zvyšující nároky, ale jsou současně prostředkem jeho rozvoje.“³⁴⁾

Dítě tím, že začne navštěvovat školské zařízení, postupně získává povědomí o společenských normách a hodnotách okolního sociálního světa a také si je začíná osvojovat, jelikož normy, k nimž jej směřovali rodiče, nemusí být vždy zcela autentické.

„Školy jsou zprostředkovateli kvalifikace a rekvalifikace; navíc je studium jednou z mála všestranně přijatelných životních náplní pro lidi, kteří právě nemohou najít uplatnění na trhu práce.

Na školu klade společnost ještě řadu dalších požadavků. Škola by měla děti nejen kvalifikovat pro budoucí práci, ale také je vychovávat k občanské angažovanosti, a to ve spolupráci s rodinou. Není však vždycky snadné skloubit zájmy společnosti, rodiny a školy. Rodiny někdy se školou spolupracovat nechtějí, mají-li jiné hodnotové preference než škola. Škola má přihlížet nejen k postojům rodičů, ale i k individuálním potřebám dítěte. Zároveň

³⁴⁾ OSMANČIK, O., ŠVANCAR, Z.: *Kriminalita mládeže: studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkum. úst. kriminologický při

má vzdělávat děti ve třídách, jež mají třicet žáků. Dospívání dětí je zvláštním obdobím, které dnešní společnost bere do té míry vážně, že mluví o subkultuře dospívání – nicméně děti se ve škole připravují na dospělost a neměly by být oddělovány od světa dospělých; škola by měla být jednak chráněným prostředím, jednak otevřenou institucí, kam vnější svět má a může vstupovat.³⁵⁾

Škola může na žáka pozitivně působit pouze v případě, že překlenutí asociálního či ne příliš vhodného chování žáka nebude vykonáváno za pomoci zesměšňování před druhými, různými nesmyslnými tresty a odsouváním dotyčného do pozadí, ale právě naopak – vstřícným přístupem a pochopením, jelikož nevhodné řešení těchto problémů může žákovi ještě více ublížit a v asociálních postojích utvrdit.

Výchovu ve škole v podstatě nejde z procesu výchovy mladého člověka nijak odstranit, jelikož je její stěžejní součástí, učí ho normám a hodnotám společnosti, v níž dotyčný žije, podílí se na utváření jeho osobnosti. Nevhodné působení školy však může započít delikventní kariéru dítěte.

„Pro mladé budoucí pachatele trestné činnosti je příznačné, že často vstupují do školního prostředí nedostatečně připraveni. Především se tyto děti odlišují – většinou v důsledku špatného výchovného působení rodičů či jejich nedostatečného dohledu – nekázní, nedostatečnými hygienickými návyky, malým zájmem o výuku, nedostatečnou slovní zásobou, netolerantním přístupem ke spolužákům atp. Vzhledem k tomu, že se učitelé snaží z nových žáků vytvořit kompaktní celek od průměru se významně nelišících jedinců, dochází hned na počátku vstupu dítěte do školy k řadě závažných střetů mezi učitelem a žákem. Neukázněné nebo jinak zanedbané dítě bývá učitelem podvědomě interpretováno jako zlé, bývá často sankcionováno a vytlačováno na okraj třídy. Neukázněný žák bývá klasifikován špatnou známkou nejen z chování, ale často též z jednotlivých předmětů. Je totiž velmi obtížné (a vyžaduje to od učitele velkou zkušenost) odlišit důsledně faktickou úroveň znalostí od mnohdy neodpovídající formy, kterou je prezentována. Dochází tak často k jevu, který je nazýván stigmatizací, tj. k trvalému a neměnnému zařazení jedince do určité kategorie žáků s negativními charakteristikami. Takovéto zařazení má za následek prohloubení problémů mladého člověka, vytvoření bariéry mezi žákem a učitelem (případně spolužáky) a v konečném důsledku vyřazení možného preventivního, edukačního či reedukačního působení školy.³⁶⁾

S jistými kriminogenními faktory se můžeme setkat i v případě školy, kterými mohou

35) MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. s. 67.

36) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 396.

být – nepravdělná školní docházka, špatný prospěch, nevhodné chování žáků k učitelům a naopak, arogantní přístup učitelů k žákům, špatná spolupráce rodičů a školy či nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy.³⁷⁾

Nepravdělná školní docházka a špatný prospěch: „Když nebudeš chodit do školy a nebudeš mít dobrý prospěch, vyroste z tebe kriminálník!“ Tyto pohrůžky zřejmě od svých prarodičů i rodičů slýchávala snad valná většina z nás, mnohé by však ani nenapadlo, že něco pravdy na tomto tvrzení bude. Odborná literatura uvádí, že právě záškoláctví (jež může být spojeno s nepřátelským či frustrujícím prostředím školy, s problémy týkajícími se zvládnutí učiva či zlým působením spolužáků) je velmi často spjato s kriminální kariérou mladých lidí a to zvláště jedná-li se o záškoláctví dlouhodobé a spojené s útekem z domova. Dítě, které se místo doby strávené ve školní lavici potuluje různě po městě, se s větší pravděpodobností setká s ne příliš společensky přijatelnými vlivy okolí, může se lehce dostat do různých uskupení, jejichž náplň dne nebude tvořit zrovna četba básní a sbírání známek.

Nevhodné chování žáků k učitelům a naopak. Cílem školy je své žáky něčemu přiučit a tím je připravit na jejich budoucí život. Aby k tomu došlo, je důležité, aby měl každý učitel u svých žáků vybudovanou jistou autoritu, jelikož bez ní můžeme výuku přirovnat házení hrachu na stěnu. Bohužel tomu tak v některých případech není, a učitel, který je sice výborně vzdělaný a jeho přístup k náplni práce je bezchybný se velice často může setkat se zcela nevhodným chováním žáků k jeho osobě. Důvodů je mnoho – ať se již jedná o mladý věk učitele, zvláštní barvu hlasu či ne příliš pěknou vizáž – na to vše žáci kladou důraz a nezamlouvá-li se jim něco, okamžitě to dají znát, čímž samozřejmě „podkopávají“ nejen učitelovo sebevědomí, ale právě také autoritu. Je-li osobnost učitele silná a dokáže se těmto útokům postavit, má v podstatě vyhráno, jelikož žáci poznají, že zřejmě není radno si s touto osobou „zahrávat“ a od nevhodného chování a útoků na učitele postupem času upustí. Bude-li však učitel toto chování snášet a dávat na sobě znát „přesilu“ žactva, autoritativní postavení nikdy nezíská, útoky se budou stupňovat a dotyčného učitele mohou trvale poznamenat. Obdobou poté může být situace opačná a to nevhodné chování učitele vůči žákovi. Bude-li totiž ten dávat najevo svou autoritu a sílu nepřiměřenými úkoly a tresty, nejen že budou mít studenti obavu z každé vyučovací hodiny s ním, ale onen strach jim může způsobit psychické potíže či traumata.

Arogantní přístup učitelů k žákům zpravidla souvisí s odstavcem předchozím. Bude-li učitel dávat najevo své postavení nad žáky, nedonutí je tím k žádným lepším studijním

³⁷⁾ zdroj: STRAUS, J. a kol.: *Kriminalistická metodika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

výsledkům, ale spíše naopak, spustí v nich jistý psychický blok a u méně odolných žáků se tak může setkat s negativními výsledky.

Špatná spolupráce rodičů a školy – pravděpodobně každý z rodičů alespoň jedenkrát v životě navštívil třídní schůzky či z jiných důvodů komunikoval s učitelem či ředitelem školy, aby společně našli v daném případě vyhovující řešení. Vždyť uvidí-li dítě, že rodič a škola spolu komunikují či dokonce spolupracují, může to nejen zvýšit jeho motivaci, ale také zlepšit studijní výsledky. Bohužel se však s takovouto zainteresovaností všech rodičů v dnešní společnosti příliš nesetkáme, ať již z důvodů povinností pracovních či osobních. Mnozí rodiče se školou příliš nekomunikují. Jedním z důvodů může být přesvědčení, že si dítě má problém ve škole vyřešit samo, či dokonce ani o žádných problémech vědět nechtějí a nebo se školou nespolečně proto, aby se jejich názory či připomínky negativně neprojevíly do vlastního vztahu žák – učitel – škola. Pro rodiče jsou dnes spíše stěžejní studijní výsledky nežli systém fungování školy a její aktivity, jež jejich dítě navštěvuje, nebo o vzdělávání neprojevují zájem žádný a školu berou pouze jako instituci, v níž dítě tráví převážnou část dne a jim alespoň zbývá dostatek času na budování kariéry.

Nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy jen může podtrhovat výše uvedené. Nebude-li mít škola pedagogické zázemí na vysoké úrovni, nebude-li činnost vedení školy a také pedagogů pravidelně kontrolována a bude-li se škola shodovat s významem pojmu školy pouze svým názvem, nebude ji společnost vnímat jako důvěryhodnou instituci, která má dítě řádně připravit na budoucí život.

2.5 Vliv okolí a party

Přiznejme si každý sám, kdo z nás nechtěl být v dětství a dospívání členem určité skupiny, která měla v daných případech jistý vliv, uměla si získat postavení či respekt. Začíná to již v mateřských školách, kdy si děti tvoří malé skupinky, ve kterých si nejvíce hrají, půjčují si věci a s těmi ostatními se nekamarádí či „kamarádí se pouze jako“, pokračování nalézáme ve školách základních, kdy se snad v každém ročníku setkáváme s „vedoucí partou“, která nejen udává styl, ale určuje, kdo se s kým může bavit a vše se dokonává na školách středních, kde oblíbenost může stupňovat jak zkušenosti s alkoholem, cigaretami, ale mnohdy i „něčím tvrdším“.

Jednou z nejpřirozenějších vlastností člověka je samozřejmě sdružování se v kolektivu určité skupiny lidí, a to zejména mají-li stejné názory a zájmy. U mládeže je touha a pocit „někam patřit“ ještě silnější a proto se setkáváme s různě zaměřenými skupinkami, kde jedni

tráví volný čas na fotbalovém hřišti, jiní v knihovnách a na různých znalostních soutěžích, další v uměleckých kroužcích. Existují však i tací, jejichž zájmy netkví v tak ušlechtilých zájmech, jako je věda, umění či sport, ale v ne příliš společensky přijatelném chování. Je sice pěkné a dozajista pro mnohé naplňující být členem celku, v němž můžete něco znamenat či dokázat, ale všechno má své meze a na první pohled neškodné kamarádství se může změnit v něco zcela odlišného.

„Je všeobecně známo, že čím více mladý člověk dospívá, tím méně je závislý na svých rodičích a rodině, a rovněž tak výchovná funkce školy, pokud vůbec přichází v úvahu, pozvolna slábne. Mladý člověk v tomto věku vůbec intenzivně prožívá rozpor mezi slovy a činy dospělých, mezi skutečností a ideálem a ukvapená tendence ke zevšeobecňování a zvýšená kritičnost jej vede k určité revoltě.(...) Takováto revolta bývá někdy doprovázena i okázalým pohrdáním hodnotami uznávanými dospělými a ukvapené zevšeobecňování může mít za následek, že vedle hodnot skutečně pochybné povahy jsou zatracovány hodnoty opravdu cenné.“³⁸⁾

Členství v různých vrstevnických skupinách bývá útočištěm především těch jedinců, kteří vyrůstali v dysfunkčních rodinách či byli nějakým způsobem odsouvaní ve škole. Během vlastního vývoje mladého člověka, je členství v těchto skupinách pro něj samotného stěžejním, jelikož se zde učí novým rolím, jež bude ve společnosti zastupovat v budoucnu, snaží se zde osamostatnit a najít vlastní životní cestu, čímž se mohou dostat do různých generačních stylů: „Tento proces probíhá u různých jedinců rozdílně v závislosti na jejich bio-psycho-sociální konstelaci, u některých jedinců má spíše pozitivní tvůrčí náboj a u některých negativně destruktivní. Každopádně členství ve vrstevnické skupině dovoluje nejen získat odpovědi na otázky, které si mladý člověk klade, ale zároveň – a to je možná důležitější – takové otázky vůbec zformulovat. Především pro mladistvé se skupina vrstevníků stává oporou a útočištěm při snaze o osobnostní emancipaci z rodiny a školy, prostředkem přípravy pro dospělost. Kriminální a nekriminální jedinci se pak liší v intenzitě odmítnutí dosavadních autorit a charakteru výběru vrstevníků.“³⁹⁾

Být členem party nemusí být samozřejmě hned předpokladem kariéry delikventa, vždyť existují vrstevnické skupinky takové, kde se setkáme nejen s kolektivním duchem, ale také opravdovým přátelstvím a proto není hned nutné dítěti takováto přátelství zakazovat. Je

38) OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z.: *Kriminalita mládeže: studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkum. úst. kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1968. s. 131.

39) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 397.

však třeba si uvědomit skutečnou podstatu party – zda-li jde opravdu o přátelství či je stěžejní působit proti společnosti (kdy je vhodné zpozornět).

Jak bylo již řečeno, rizikovou skupinou jsou především děti frustrované minimální podporou rodiny, kdy je jejich vazba na vrstevnickou skupinu mnohem silnější než u jiných, zvláště když stát se jedním z nich není příliš složité a klasickým vstupním rituálem je „pouze“ spáchání drobné krádeže atp., čímž se dotyčný stává právoplatným členem a bohužel si díky počáteční euforii z toho, že „konečně někam patří“ neuvědomí, že už pro něj není cesty zpět.

Takovéto party zpravidla vznikají uskupením mladých lidí, kteří se znají například díky stejnému místu bydliště a to převážně z důvodu pocitu nudy. Aby tento pocit potlačili, vytvoří si své vlastní hodnoty a normy, společenské chování a škola či práce se stávají zbytečnými. Členství v jisté skupině také bývá jistými způsoby demonstrováno - ať se jedná o úpravu zevnějšku, způsob vyjadřování, styl chování či uctíváním ideálů – i podle tohoto můžeme poznat, zdali se jedná o skupinu vyznávající jistý druh náboženství, skupinu holdující drogám či skupinu rasistickou.

Kriminogenními faktory⁴⁰⁾ v tomto případě jsou uváděny tyto: *silná vůdčí osobnost party* (vůdci dokážou své „podřízené“ členy psychicky ovládnout a využít je pro svůj vlastní zájem a uspokojení, kdy členové zpravidla nekladou odpor, jelikož se touží se svým vůdcem ztotožnit); *anonymita* (být členem určité party také charakterizuje anonymitu členů vůči společnosti, jelikož parta navenek vystupuje jako celek a totožnost členů bývá zpravidla utajena, což je pro dotyčné jistým způsobem výhodné dostanou-li se do střetu se zákonem); *agresivnost party při prosazování ideologie*; *sugestivní přebírání názoru a postoje party* (parta neuznává žádné autority mimo autoritu vlastního vůdce, jediné postoje a názory party jsou těmi správnými a proto dochází k pohrdání a porušování hodnot a norem společnosti, stěžejními poté také jsou odvaha, hrubá fyzická síla, obratnost); *snaha zviditelnit se a zaujmout v partě respektovanou pozici* – a to nejen prokazováním svých předností, odvahy či zručností.

2.6 Vliv mediálních prostředků

Vraždicí nástroj, Destruktor, Ukradni, co se dá a mnohé podobné názvy nás obklopují nejen na pultech prodejců DVD, novinových stánků, počítačových her, ale také v televizích či na internetu. Až se zdá, že tvůrci těchto filmů, her či knížek prováděli nějaký výzkum a na jeho základě zjistili, které tituly jim zajistí tu nejvyšší prodejnost. Zřejmě však už neuvažovali

40) zdroj: STRAUS, J. a kol.: *Kriminalistická metodika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

nad tím, jakých následků může na první pohled neškodná animovaná hra či „pohádka“ dosáhnout.

Na mnohých televizních stanicích, v různých zpravodajských relacích, filmech či dokonce animovaných pohádkách, u nichž by jeden předpokládal, že když jsou určeny pro děti, musí být „neškodné“, se snad již denně setkáváme s mnoha kriminálními případy, zloději či vrahy a jinými případy násilí mezi lidmi, jež jsou doplněny mnohdy i vcelku drastickými záběry. Tito „hrdinové“ jsou převážně agresivní, disponují velkým počtem ničivých zbraní, ubližovat a vraždit jim mnohdy nedělá žádné problémy a jsou-li zraněni oni samotní, není to na nich vůbec znát, jelikož se až neskutečně rychle vzpamatují a vrátí se zpět do akce.

„Důsledky násilného chování se zobrazují s menší mírou, než odpovídá skutečnost a obraz života, který je dětem prostřednictvím televize předkládán v akčních filmech, je značně deformovaný.“⁴¹⁾

Odborná literatura dále uvádí: „Menší dítě ještě nedokáže zcela jasně rozlišit fikci od reality a mnohdy ani vysvětlování dospělých není dostačující. Zkoumání velkého počtu amerických pořadů ukázalo, že pachatelé televizního násilí procházejí beztrestně přibližně v 73% pořadech, 58% násilných pořadů nezobrazilo bolest, 47% neukázalo poškození oběti. Jen 16% násilných pořadů poukázalo na dlouhodobé emoční a materiální důsledky násilného chování. Prostřednictvím této „televizní“ reality si dítě vytváří zcela falešnou představu o tom, jak to ve světě chodí. Dítě může nabýt dojmu, že násilí je každodenním běžným jevem a jeho páchání je jednou z účinných možností jak dosáhnout svého.“⁴²⁾

Jakmile dítě dosáhne určitého věku, je jasné, že bude umět rozlišit realitu od fikce, v jistých případech však může dojít k tomu, že ony nabyté „zkušenosti“ z dětství použije i v reálném životě a to například dostane-li se do jisté stresové situace, kdy nebude vidět jiné východisko, než použití násilí a dále tak může reagovat, stane-li se terčem šikany. Při prostudování příslušné odborné literatury se můžeme dovědět, že zřejmě nejvíce ovlivňovanými dětmi televizním násilím jsou ty mezi osmým a dvanáctým rokem života a převážně se jedná o chlapce patřící do problematických skupin – nejčastěji se setkáváme s jedinci agresivními či společensky osamocenými, kteří v této „virtuální realitě“ hledají pochopení a vzory chování.

Kapitolu samu o sobě potom tvoří počítačové hry a různé simulátory nebezpečných

41) POKORNÁ, J., ZLÁMAL, J.: *Vybrané sociálně patologické jevy*. Sborník učebních textů II. Praha, 2003. s. 10. [on-line] [cit. 2011-10-

12]Dostupné z <www.skolamv.cz/publikace/socpat2.doc>

42) POKORNÁ, J., ZLÁMAL, J.: *Vybrané sociálně patologické jevy*. Sborník učebních textů II. Praha, 2003. s. 10. [on-line] [cit. 2011-10-

12]Dostupné z <www.skolamv.cz/publikace/socpat2.doc>

situaci, kdy pro vlastní „přežití“ hráče je nutné vykonat zadané úkoly a překonat nesčetné množství překážek v podobě krvelačných příšer či vraždících maniaků. Stane-li se dítě či mladistvý skutečnou součástí hry, otevírají se mu netušené možnosti, které mu reálný svět zpravidla zakazuje nebo si je nemůže dovolit, dosahuje významných společenských pozic a netušeného bohatství. Hráč překonává vlastní zábrany, seberealizuje se, kompenzuje si své vlastní nedostatky. Vražda pro něj nic neznamena, jelikož v dalším kole nepřítel znova ožívá, krádež není trestným činem, ale cílem, který je třeba dosáhnout pro splnění mise. Za těmito všemi „superlativy“ si však mnohý neuvědomí, že realita je diametrálně odlišná a život nelze žít ve stylu akčního hrdiny. Virtuální život nejčastěji ovlivňuje jedince s porušenou strukturou osobnosti, jedince citově nestabilní, šikanované či osoby, jež mají různé tělesné nedostatky, které jim jsou denně připomínány. Ti všichni unikají do virtuálního světa, v němž jsou někým jiným a lepším. Bohužel si ani mnohdy neuvědomují, že se stávají „někým jiným“ i ve světě reálném – mění způsob života, vztah k druhým lidem, k sobě samému, normy a lidské a morální hodnoty zavrhuje. Následně nedokážou vnímat běžný život a realitu, čímž mohou dojít až k páchání trestné činnosti.

Otázkou zřejmě zůstává, komu má být přičítána vina za tyto skutečnosti. Dle mého názoru nebude ležet pouze na bedrech tvůrců těchto děl a dílek, ale také na samotných rodičích a také i školách a jiných výchovných zařízeních či institucích, jelikož i oni dětem a mladistvým umožňují sledování nevhodných pořadů, hraní počítačových her a užívání se do nevyhovujících rolí a následky si nejspíš nepřipouští či si je ani neovědomují.

2.7 Protektivní faktory

Tvrdit, že život člověka ovlivňují pouze negativní faktory, by bylo nejen troufalé, ale také nesprávné, jelikož na lidský život nepůsobí pouze traumata, ale také události pozitivní, jež na chování jedinců také působí. Tyto faktory jsou odbornou literaturou nazývány jako protektivní, neboli faktory odolnosti a pomáhají vysvětlit, proč se jedinci čelící stejnému riziku chovají různými způsoby.⁴³⁾

„Protektivní faktory jsou od rizikových koncepčně odlišné v tom, že působí společně s rizikovými faktory v protikladném směru, a sice ve smyslu redukce jejich vlivu na násilné (kriminální) chování. (...) Ochranné faktory mohou posílit odolnost buď tím, že působí jako „pozitivní efekty“ v přímé opozici k negativním účinkům rizikových faktorů (aditivní model) nebo vyrovnávají/chrání jedince proti negativním účinkům rizikových faktorů (interaktivní

43) zdroj: BLATNIKOVA, S., NETIK, K.: *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

model). Empirické poznatky podporují spíše interaktivní model.⁴⁴⁾

Různé životní události působí na každého jedince jinak – v jednom případě nemusí způsobit následek žádný, ve druhém se stávají hnacím motorem sociální patologie, což může ústít až do kriminálního chování a jednání, které „zpětnovazebně oslabuje konvenční sociální vazby dané osoby a „sociálně odlišný jedinec“ se raději pohybuje v prostředí (scéně), které je mu blízké. Pohyb na (sub)kriminální či drogové scéně znemožní jakýkoli pozdější pokus o obnovení autenticky prožívaných vazeb ke konvenčnímu sociálnímu prostředí; životní cesta pak nabírá podobu kriminální kariéry. Kriminologové zjistili, že některé životní události jako sňatek či trvalé zaměstnání mohou napomoci k redukci kriminální aktivity a podporovat tak „odklonění“ pachatele (tzv. proces desistance) od kriminálního jednání, zatímco jiné životní události jako např. uvěznění mohou povzbuzovat další trestnou činnost a redukovat tak šanci na legitimní činnost (zaměstnání).⁴⁵⁾

Důležitými a jedince značně ovlivňujícími ochrannými faktory jsou poté především rodinné prostředí, v němž existují kladné vztahy s nejméně jedním rodičem, také pocit porozumění a harmonie, dále prostředí sociální, kde se setkáváme se vztahy působícími mimo rodinu a vlastnostmi či znaky dispozičními, které jsou charakterizovány faktory temperamentu, sociální orientací, schopností reakcí na změny, schopnostmi kognitivními a copingovými dovednostmi⁴⁶⁾, jež se týkají zvládnání zátěže.

44) BLATNIKOVA, Š., NETIK, K.: *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. s.36 -37.

45) Tamtéž, s 37.

46) zdroj: Tamtéž.

3. Orgány působící v trestním řízení

Ještě dříve, nežli se zaměřím na vlastní prevenci a návrhy řešení kriminality dětí a mladistvých, tak bych rád alespoň krátce zmínil několik institucí, s nimiž se mladý delikvent „při cestě za spravedlností“ zpravidla setkává.

3.1 Policie České republiky

V dnešní společnosti jsme si dozajista již všimli, že dojde-li v podstatě k jakémukoli porušení zákona, ať se jedná o přestupek či trestný čin, vždy se v těchto případech setkáváme s „muži zákona“, tedy příslušníky Policie České republiky, jejichž mottem je dozajista nejen ono proslulé „Pomáhat a chránit.“

Dojde-li k loupeži, přepadení, autonehodě, násilnému činu či postrádá-li někdo svého manžela nebo dítě, zúčastněné osoby zřejmě nikdy nezaváhají a vytočí na svém mobilním telefonu obligátní „sto-padesát-osmičku“ a to z toho důvodu, že je Policie České republiky orgánem sloužícím veřejnosti a také je nám známa jako jednotný bezpečnostní sbor.

Zákon o Policii České republiky uvádí: „Policie slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu.“⁴⁷⁾

Mimo ochrany vnitřního pořádku a bezpečnosti bývá za úkol Policie České republiky označováno také preventivní působení a to nejen v oblasti dopravy či majetkové kriminality, ale také poskytuje preventivní informace ohledně dětí a mládeže a to i formou různých projektů a akcí, s jejichž výčtem bychom se setkali na <http://www.policie.cz/policie-cr.aspx> v sekci Prevence. Co se vlastní mládeže týče, velmi často se můžeme setkat se spoluprací policie a škol, kde probíhají různě tematicky zaměřené besedy, dále s orgány zdravotnickými a orgány sociálně právní ochrany dětí.

3.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí

Orgán sociálně právní ochrany dětí známý především jako „OSPOD“ má sloužit jako odbor péče o děti a mládež a to pod záštitou příslušného úřadu, mezi jehož hlavní náplň

47) Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

činnosti se mimo jiné řadí i zastupování zájmů dětí v různých řízeních.

Vlastní sociálně právní ochrana dítěte znamená: „Zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Sociálně-právní ochrana představuje soubor různých opatření a nástrojů, které je třeba používat včas, vhodně a účelně s vědomím, že základním principem při poskytování sociálně-právní ochrany je nejlepší zájem a blaho dítěte.“⁴⁸⁾

Sociálně právní ochrana je poskytována všem dětem bez rozdílu a bezplatně a její poskytnutí je typické v případech, kdy dítěti zemřou rodiče, při svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osobě, vede-li dítě zahálčivý život, utíká-li z domova, páchá trestné činy či holduje alkoholu nebo drogám. Cílem sociálně právní ochrany je potom zajistit dítěti příznivý vývoj a řádnou výchovu, chránit jeho oprávněné zájmy včetně jmění a působit k obnovení narušených funkcí rodiny.

3.3 Soud

Pravomoc soudů charakterizují práva (oprávnění) a povinnosti, jež jsou soudům přiznány zákonem k výkonu jejich činnosti. Řízení ve věcech mládeže je záležitostí soudu pro mládež a dle příslušného zákona je řízením nesporným. Řízení vůči dítěti mladšímu patnácti let či mladistvému, jež se dopustil činu jinak trestného zpravidla bývá zahájeno na návrh státního zástupce či z vlastního podnětu soudu pro mládež. Jednání je ve formě ústní a dostaví se k němu účastníci soudem pro mládež předvolaní, jimiž jsou nezletilé děti, mladiství, orgán sociálně právní ochrany dětí, zákonní zástupci či osoby, jimž bylo dítě svěřeno do výchovy či podobné péče a také opatrovník dítěte nebo mladistvého, jež stanoví příslušný soud.

Každá osoba, o jejíchž právech je v daném případě jednáno, musí být soudem pro mládež vyslechnuta a nerozhodne-li onen soud jinak, je jednání vždy neveřejné a to především z důvodu ochrany práv a zájmů dítěte či mladistvého; výjimku tvoří pouze úředníci Probační a mediační služby.

Dojde-li k prokázání spáchání činu jinak trestného, bude dotyčnému uloženo opatření dle § 93 zákona č. 218/2003 Sb., a to na základě výsledků pedagogicko-psychologického vyšetření a takovým opatřením může být výchovná povinnost či omezení, napomenutí

48) *Sociálně-právní ochrana dětí*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/socialni-oblast/socpravni-ochrana-deti/>>

s výstrahou, dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického či psychologického nebo jiného výchovného programu ve středisku výchovné péče a nebo také ochranná výchova, uložená jako trest výjimečný.⁴⁹⁾

3.4 Probační a mediační služba

„Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Probační a mediační služba ČR představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice.⁵⁰⁾

Tato služba se například snaží o začlenění pachatele zpět do společnosti a k obnovení k respektu k právní soustavě, aniž by docházelo k další trestné činnosti (integrace pachatele), dále se snaží o obnovení důvěry poškozeného ve spravedlnost, integrity a důvěry (participace ohroženého) či pomáhá k ochraně společnosti řešením vzniklých stavů (konfliktních či rizikových) plynoucích z trestného řízení a také zajištěním a realizací alternativních trestů či opatření.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě definuje probaci jako „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným dále jen "obviněný", kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“⁵¹⁾

Mediací se na základě téhož zákona poté rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“⁵²⁾

49) zdroj: : FRYŠTAK, M., GALAT, M., HEINZ, R., PREPECHALOVA, K., ZATECKA, E.: *Trestní právo hmotné – obecná část*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009.

50) <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/> [on-line], [cit. 2011-10-12]

51) Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

52) Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

4. Prevence a řešení kriminality páchané nezletilci a mladistvými

4.1 Prevence kriminálního chování

S vlastním pojmem prevence se setkáváme v různých sférách života, ať již hovoříme o zdraví, financích či právě kriminalitě, vždy má tento pojem ten samý význam a tím je jistá ochrana před něčím či předcházení něčemu. Řekneme-li, že něco uděláme preventivně, uděláme to zřejmě tak, abychom zabránili něčemu nechtěnému a nebo naopak, abychom něčeho pozitivního dosáhli. Stejným způsobem je třeba postupovat i v případech kriminality dětí a mladých lidí. Zamyslíme-li se totiž nad touto problematikou, dozajista nás napadne, že v tomto případě zřejmě nedošlo k onomu zabránění a tudíž se zřejmě něco zanedbalo, něco se nestalo dobře, mnohdy dokonce dochází k selhání dotčeného jedince.

„Každý člověk žijící ve společnosti se nutně musí socializovat. Problém je však v tom, zda se socializuje (či je socializován) dobře, či špatně nebo lépe řečeno převážně dobře či převážně špatně vzhledem ke společnosti do které vrůstá. Prvotní nástroje genetické výzbroje lze totiž využít či nechat bez použití, lze je použít v široké škále od prosociálního rozvoje k antisociálnímu zneužití. Stejná vlastnost či nadání může být často zdrojem mnohého dobra či zla, a to dokonce – aby byla situace ještě složitější – i u stejného jedince v různých životních peripetích.“⁵³⁾ Odborná literatura dále uvádí myšlenku, že choval-li se člověk v minulosti správně, bude tomu stejně i v budoucnu a naopak – nesprávná rozhodnutí v minulosti zvyšují pravděpodobnost budoucího selhání.

Je tedy zřejmé, že v podstatě již od narození je třeba dotyčného vést „správnou cestou“ a věnovat značnou pozornost dané prevenci, tedy prevenci kriminality, jelikož rozhodujícím obdobím pro další rozvoj jedince je již první období lidského života.

„Prevencí kriminality (v užším smyslu) rozumíme soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení. Půjde tedy o působení na faktory kriminality, na příležitosti a podněty k páčání trestných činů, o působení na potenciální pachatele a potenciální oběti a o vytváření zábran proti páčání trestných činů. (...) Preventivní aktivity třídíme podle obsahového zaměření na prevenci sociální, prevenci situační a prevenci viktimologickou. Podle okruhu adresátů preventivních aktivit rozlišujeme prevenci primární, prevenci sekundární a prevenci terciární.“⁵⁴⁾

53) SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. s 68.

54) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s. 172 – 173.

4.1.1 Prevence dle obsahového zaměření

Jak již bylo uvedeno výše, řadí se do této skupiny prevence sociální, situační a též prevence viktimologická, z nichž vůbec nejobsáhlejší je právě první zmiňovaná, tedy prevence sociální.

Sociální prevence se zaměřuje na sociální kriminogenní faktory, jimiž jsou například toxikomanie či alkoholismus, také nezaměstnanost, prostituce a záškoláctví, dále na možnosti jejich překonání či neutralizaci. Mezi její stěžejní prostředky se řadí výchova dětí nejen ve školách, ale i v rodinách, preventivně působí také nevládní organizace či sociální politika státu, správné fungování soudního a policejního aparátu či systému vzdělávání. Aby se docílilo žádoucího stupně konformity lidského chování, je nutná jeho jistá kontrola (vnější a vnitřní kontrola lidského chování), která především souvisí se správnou funkcí normativních systémů a subsystémů, jež mohou pozitivně či negativně sankcionovat dané chování. Aby vše správně fungovalo, je třeba kvalitní zákonná úprava, neméně zvláštní postavení zaujímá právní řád, jež má integrující funkci, která bývá kriminálními faktory narušována. Je proto třeba, aby i v demokratickém právním státě bylo zakázáno takové jednání, jež společnosti škodí – s čímž mimo jiné také souvisí problematika preventivního působení trestního práva a dalších právních odvětví se zákony, jež obsahují jisté množství různých ustanovení důležitých pro ochranu před kriminalitou.

V dnešní společnosti se však bohužel setkáváme s tzv. právním nihilismem⁵⁵⁾, který je podstatným kriminogenním faktorem: „Chování lidí jako členů společnosti je vedle jiných faktorů určováno i jejich vztahem k právu. Tento vztah má složku kognitivní (co lidé vědí o právu, znalost zákonů) a behaviorální (zda lidé jednají v souladu s právem, postoj k zákonům). Lze konstatovat, že obecně u našich občanů je znalost práva na nízké úrovni. To je dáno zejména nestabilitou našeho právního řádu a jeho značnou roztříštěností i nepřehledností, což by bylo možno zčásti kompenzovat promyšlenou a systematickou právní výchovou.“⁵⁶⁾

Velkým problémem stále také zůstává právní výchova mladé generace, na níž mimo jiné působí mnohdy nejednoznačné a nesprávné vysvětlování role práva prostřednictvím médií, jejichž preventivní funkce by mohla být značná a také vhodná, pokud by se o trestních kauzách hovořilo kvalifikovaně a zodpovědně, bez příkras, které zpravidla konzumenti

55) zdroj: NOVOTNY, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004.

56) Tamtéž, s 176.

požadují.

Budeme-li hovořit o problematice sociální prevence, je také nutné si uvědomit, že vlastní právo je závislé na mnohých jiných normativních systémech, z nichž je zřejmě nejdůležitější stav mravů. Vnější kontrolu chování jedince totiž neovlivňuje pouze řád právní, ale také mravní, který, ač je nepsaný, je pro správné fungování společnosti v podstatě nezbytný. V naprosto každé společnosti najdeme specifická morální pravidla, zvyky a obyčeje, morálku, etiku či rituály, k jejichž dodržování a respektu vedou lid nejen pozitivní i negativní sankce, ale také veřejné mínění, které má v tomto případě snad největší moc, jelikož dotčeného může vytavit obecnému posměchu či hanbě, ale také chvále a povzbuzení.

Z hlediska vnitřní kontroly lidského chování je stěžejní seberegulace vlastního chování, kde dochází k vytváření systému vnitřních zábran, tedy ke stěžejnímu cíli socializace, kdy by mělo docházet k osvojení a přijetí hodnot a norem stanovených a uznávaných společností. V procesu začlenění jedince do společnosti, tedy v procesu socializace, dochází nejen k sociálnímu učení a výchově, ale také k celkové sociální integraci, v níž hrají stěžejní role rodina a škola. Rodina, jakožto nejvýznamnější činitel v době růstu a dospívání, musí pro správný vývoj splňovat daná pravidla, jelikož naprostý nezáměr či přehnaná péče o dítě mohou způsobit více škody nežli užitku. Všem známé tvrzení „všeho s mírou“ je tedy aktuální i v tomto případě.

V závěsu za rodinou plní svůj důležitý úkol také škola, kde může docházet alespoň k drobné nápravě nedostatků získaných rodinnou výchovou. Má-li dítě již v nízkém věku určité výchovné problémy, je vhodné pro jejich redukci přimět je, aby si se školní institucí vytvořilo kladný vztah, a nejen z vlastní vůle, ale také s pomocí pedagogů si stanovilo cíle absolvovat jistou docházku, což ve své podstatě nejvíce ovlivní budoucí život jedince.

„Patrně nejširší pole působnosti k aktivitám sociální prevence nabízí sféra volného času, kde právě riziková mládež vyžaduje velmi taktí přístup a kde se uplatňují zejména terénní sociální asistenti.“⁵⁷⁾

Situační prevence, jakožto další obsahově zaměřená, je věnována odstraňování kriminogenních situací, dále se snaží omezit příležitosti ke spáchání trestných činů a pro pachatele zvyšuje riziko jeho dopadení.⁵⁸⁾

„Teorie situační prevence vychází z poznatků, podle kterých určité druhy kriminality a jiných sociálněpatologických jevů mají své časové a prostorové zákonitosti. Přitom

57) NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s 180.

58) zdroj: Tamtéž.

předpokládá, že velká část kriminality je uskutečňována na základě racionální úvahy potenciálního pachatele, který váží klady a zápory zamýšlené kriminální aktivity a zjistí-li, že námaha a riziko spojené s provedením jsou větší než očekávaný prospěch, upustí od svého záměru. Kriminologické a kriminalistické poznatky přesvědčivě ukazují, že určitá místa, určitá doba dne, týdne, měsíce či roku a určité situace jsou pro některé kriminální aktivity zvláště příhodné a že proto kontrola a pozornost věnovaná těmto místům, dobám a situacím může rozsah kriminality výrazně ovlivnit.⁵⁹⁾

Když se na uváděnou problematiku zaměříme, můžeme vidět jisté souvislosti. Řada kriminálních situací a činů totiž mnohdy opravdu vzniká na v podstatě totožných místech – byty, parkoviště, obchody – a to zpravidla v podobných situacích či dobách – vloupání do bytů se děje v době dovolených, zaparkovaná auta před domem se kradou povětšinou v pozdních nočních hodinách, drobní zlodějčkové a kapsáři znásobují svou činnost především v období vánočního shonu, na přeplněných ulicích... Vše jakoby se dělo na základě nepsaného vzorce a aby byl nějakým způsobem porušen či nedoplněn, je třeba přijmout jistá opatření, jejichž prostřednictvím lze určité ochrany dosáhnout a to především tím, že nějakým způsobem dojde ke zmaření pachatelova zamýšleného činu.

Poslední ze jmenovaných, *prevence viktimologická*, se nezaměřuje ani na faktory ani na situace, nýbrž na využití viktimologických poznatků a to především z toho důvodu, že je zaměřována na vlastní oběti trestného činu. Setkáme se zde jednak s poradenskou činností, jež poškozeným radí, jak se zachovat ve stanovených situacích, ale také s různorodými kurzy, týkajícími se nejen sebeobrany či ochrany majetku, ale také s jistými rehabilitacemi, jež jsou věnovány jedincům, kteří určité útoky již zažili.

Zamyslím-li se nad všemi těmito druhy prevence, je nasnadě, že již první jmenovaná, tedy prevence sociální, má pro mnou rozebíranou problematiku stěžejní význam, zřejmě i z toho důvodu se jí věnuji nejvíce. V případě dětí a mladistvých a jejich kriminální činnosti může právě především důkladná sociální prevence předejít jejich možnému kriminálnímu chování a činnosti. Dítě se totiž především učí tím způsobem, že vnímá své okolí, snaží se jej napodobovat a tím si ve své podstatě osvojuje i způsoby chování a jednání. Je tedy velice důležité, aby jím přijímané informace a podněty byly konzistentní, nerozporuplné a předvídatelné, aby v jednom případě nebylo za tutéž věc chváleno a jindy mu za ni nebylo spíláno, jelikož by pak dítě nemuselo správně vnímat systém hodnot, ale získalo by spíše

59) NOVOTNY, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. s 181.

společensky nepřijatelné zásady a normy, což v důsledku může vést i k životním omylům. I četné kriminologické výzkumy dokazují, že dítě či mladistvý páchající kriminální činy je zpravidla vychováváno v naprosto nevhodných podmínkách. Je důležité, aby rodina, škola, kamarádi, vše s čím dítě a mladiství přicházejí do styku, nebyli ve vzájemném rozporu, ale naopak, aby se doplňovali a dotyčného naučili tomu, co se smí a co je nevhodné: „Prevenci kriminality a s ní spojených negativních jevů je tedy třeba považovat za určitou zaměřenou snahu včas a vhodně modifikovat životní cestu člověka.“⁶⁰⁾

4.1.2 Prevence dle okruhu adresátů

Zaměříme-li se na to, komu je prevence určena, tedy na okruh jejich adresátů, setkáme se s dělením prevence na primární, sekundární a také s prevencí terciární.

- *Primární prevence* je věnována vlastně zcela každému, veškerému obyvatelstvu – ať se jedná o město či stát, o ženy či muže, dospělé či děti. Odborná literatura říká: „Dobře zaměřená a uskutečňovaná primární sociální prevence sděluje všem členům společnosti, jaké jsou mantinely soužití, které způsoby jednání jsou uvnitř a které vně hranic aktuální tolerance normálu, za co budou participanti dané kultury chváleni a za jaké projevy budou většinou společností ostrakizováni.“⁶¹⁾ Obecně formulované informace bývají pro správné pochopení doplňovány určitými případy a kasuistikami. Primární prevence jsou buďto zaměřené specificky – o daných normách a hodnotách je kázáno záměrně; či naopak – nespécificky, a to prostřednictvím kultur, internetu a jiných mediálních prostředků a také pozorování života lidí v určitém prostředí.
- *Prevence sekundární* je zaměřována na potenciální pachatele a také oběti kriminogenních případů. Jedná se o cílené aktivity věnované především skupinám u kterých je riziko páchaní kriminality vyšší (děti bez dozoru, záškoláci, narkomani...), jelikož svou činností naznačuje, že páchaní trestné činnosti se nevyplácí a je lepší od ní ustoupit. Spolu s prevencí primární je určena těm, kteří se kriminálního jednání doposud nedopustili.
- Osobám, jež se přestupku či trestného činu již dopustily, jsou věnovány metody *prevence terciární*, jež například spočívá v „odrazování“ pachatele v jeho další kriminální činnosti, recidivě, dále je zde snaha o nápravu vzniklého stavu, následků

60) SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. s 78.

61) Tamtéž, s. 78.

trestného činu, setkáme se zde však i s poskytnutí pomoci obětem.

4.1.3 Preventivní programy

Primární či sekundární prevence by neměla mít za cíl pouhé zabránění budoucímu kriminálnímu chování dětí, mělo by spíše jít o komplexní předcházení veškerým typům jejich sociálního selhání, do nějž mohou patřit alkoholismus, drogová závislost, vlastní kriminalita, nechtěné těhotenství a podobné. Primární i sekundární prevence musí brát ohled nejen na hodnotovou orientaci dětí, měla by podporovat alternativní životní programy, jež dětem pomáhají vést život takovým stylem, aniž by byly společensky degradovány.⁶²⁾ Takové programy jsou zpravidla zaměřeny na jisté cílové skupiny, do nichž se řadí například děti s různými poruchami chování, děti hyperaktivní, týrané či z neúplných rodin, kde je každému z nich navržen nejlepší strategie, postup práce a zúčastněné osoby: „Čím více prostředí, v nichž se cílová skupina zdržuje, preventivní program zahrnuje, tím větší je naděje na její ovlivnění. Čím více osob významných pro každého člena skupiny program využije, tím větší je naděje na jeho ovlivnění.“⁶³⁾

Zaměříme-li se na naši společnost, můžeme dojít k závěru, že ve valné většině případů se preventivní strategie zaměřují pouze na poskytování informací – nejen ve školách, ale také v mnohých organizacích se můžeme setkat s různými výukovými programy, jež sice ohledně obsahu žádné nedostatky mít ani nemusí, „pokulhává“ však jejich forma. Mnohé jsou totiž přednášeny samotnými pedagogy, tedy neodborníky, přičemž děti nemusí být ochotné přijmout „pokyny“ k chování ve svém volném čase od té samé osoby, jež je vyučuje například matematiku. Větší přínos by pravděpodobně měla ne forma přednášek, ale spíše interaktivního učení, kdy se dítě v podstatě oněch situacích účastní a získává životní dovednosti. Velmi důležité je také brát ohled na věk dotčených, jelikož referovat dětem v mateřských školách o trestání zločinů nebude zřejmě mít valný přínos.

I těchto důvodů jsou všude po světě známé cílené projekty preventivních programů, jež jsou určeny různým skupinám samostatně – například nejen dětem, ale i rodičům či pedagogům, a kde jde především o koordinaci a spolupráci všech dotčených – účastníků, organizací či institucí. Ve světě se tedy můžeme setkat s těmito typy programů:

- *Programy určené rodičům* – jedná se především terapeutické a poradenské služby

62) zdroj: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011.

63) Tamtéž, s. 264.

určené rodičům, jež pečují o rizikové dítě. Konkrétní program je zpravidla rodině vytvořen „na míru“ dle jejich aktuálních potřeb. Mezi hlavní cíle se řadí nejen vylepšit přípravu dětí na vzdělávání a jejich studijní výsledky, ale také zintenzivnit vztah mezi rodiči a dětmi, omezit fyzické tresty a podpořit rodiny v komunikaci s místními komunitami či při řešení problémů, jež souvisejí s drogami, alkoholem či zdravotními problémy. Tyto programy mají zpravidla nejdříve podobu samostudia a následného kontaktu a cvičení s terapeutickým pracovníkem, jež může samotné rodiny také navštěvovat v jejich domácnostech. Objevují se také programy na podporu matek s novorozеныmi dětmi, jsou-li v těžkých životních situacích. Dále se můžeme setkat i s mnohými školami pro rodiče, kde se snaží předcházet nevhodným výchovným metodám nebo centry pro rodinu, jež jsou určeny rodinám s množstvím problémů různého druhu. Jako příklady těchto programů lze uvést Syrakuský program rozvoje rodin, projekt Žijeme s dětmi, Cambridge-Sommerville'ský projekt či Yaleský výzkumný program péče o dítě.⁶⁴⁾ U nás se můžeme setkat se specializovanými denními centry či umístěním dítěte z dysfunkční rodiny do rodiny náhradní, bohužel se však neseťkáme s centry poskytujícími dlouhodobou pomoc a péči těmto dětem, což by bylo do budoucna vhodné změnit

- *Předškolní programy* jsou zaměřeny na přípravu dětí na budoucí školní docházku. Jedná se především o děti, které by se mohly setkat s výchovnými či učebními problémy, tedy jistým způsobem selhat, a tento program by je měl k budoucímu studiu motivovat a naučit dosahovat úspěchy. Co se formy týče, jedná se především o hru – děti mají volnost a jsou na ně kladeny minimální výukové nároky. Výzkumy ukázaly, že tyto programy zaměřující se na prevenci selhání ve škole se mnohdy osvědčily i jako prevence proti jednání delikventnímu.
- *Programy vázané na školu* – jelikož je škola považována za „základ života“, neboť se zde učí mnohým znalostem a řeší různorodé problémy a situace, je nasnadě, že i sem musí proniknout programy věnované prevenci kriminality. Se školami se setkáme v podstatě ve všech městech, navštěvuje je většina dětí, pracují v nich vyškolení pedagogové a existuje zde jistý řád, který může mnohá rodina postrádat. I proto je toto místo vhodné pro různé osvětové programy, které jsou zaměřeny nejen na výuku a vzdělávání v oblasti práva či správného chování člověka – občana, ale také na vzdělávání morální. Tyto programy se zpravidla zaměřují na minimalizaci delikventního chování dětí, upozorňují je na možné následky takového chování a také

64) zdroj: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011.

je učí správnému jednání, setkají-li se s kriminalitou ostatních. Dále si mohou osvojovat poznatky týkající se slušného chování a jednání, odmítnutí nevhodného chování či způsoby řešení rozličných problémů. Formou jsou zpravidla malé diskusní skupiny, v nichž se děti mimo jiné učí vyslechnout a přijmout názory druhých, společně řešit problémy a správně formulovat pro všechny přijatelné závěry. Mnohdy jsou takové diskuse zpestřeny přítomností příslušníka policie, zdravotníků, hasičského sboru, dále psychologů či jiných specializovaných pracovníků. S tímto programem je spjat i program zaměřený na *vzdělávání vrstevníků*, který vychází z myšlenky, že starší žák je zpravidla vzorem mladšímu a vstřípi-li se starším žákům základy vhodného chování, kterým je možné předejít kriminalitě a podobné, budou je mladší od „svého vzoru“ lépe přejímat.

- Dále se můžeme setkat i s *programy, jež podporují pracovní uplatnění*, jejichž cílem je poskytovat profesní poradenství či rekvalifikační kurzy nezaměstnané mládeži, jež získala určitý stupeň vzdělání. Nejedná se pouze o činnost úřadů práce, dnes se můžeme setkat s několika programy, jež jsou této problematice věnovány – např. Program Šance (Chotěboř), výrobní škola v Rybitví, Projekt MOST či farma Janov.⁶⁵⁾
- Existují také programy zaměřené na *komunitu*, tedy na vlastní společnost, jež jsou zpravidla organizovány v jednotlivých městech či regionech, výjimečně městských částí či čtvrtí a zaměřují se na prevenci veškerých možných typů sociálního selhání.

Dnes se setkáváme s různými obdobami těchto programů, existují a dále vznikají speciální školy či družiny věnované dětem s různorodými problémy. Vzhledem k rozvoji a stavu dnešní společnosti je třeba dále rozvíjet i tyto programy, věnovat dotčeným dětem a mládeži tolik potřebné péče a snažit se je přimět k osvojení a přijmutí vhodného způsobu chování, aby zbytečně nedocházelo ke krizovým situacím, které by jejich budoucí život ovlivnily pouze negativně. Nesprávné a nevhodné chování bývá pro mnohé bohužel jednodušší, nežli to správné.

4.2 Řešení kriminality páchané nezletilci a mladistvými

Dostane-li se dítě či mladý člověk do problému či sejde na scestí, ať z vlastního zavinění či kvůli někomu jinému, nelze jen nečinně přihlížet, ale nejlépe okamžitě zakročit. Pravděpodobně prvními osobami, které si všimnou možné změny chování dítěte, budou jeho

⁶⁵⁾ zdroj: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011.

rodiče, případně sourozenci, dále přichází v úvahu škola a někdy také blízcí přátelé a kamarádi. Zjistí-li se nějaká nežádoucí a možná i nevysvětlitelná odchylka od dosavadního způsobu chování a jednání, nelze ji jen tak bez povšimnutí přejít či čekat, co bude následovat, ale co nejdříve začít pátrat po možné příčině a co nejlépe zakročit.

Společnost se pro zachování vlastní sociální stability snaží neutralizovat chování společensky nepřizpůsobivých jedinců a to prostřednictvím mnohých intervencí, čili zásahů či zákroků, jejichž cílem je především zmírnění či odvrácení negativního působení a nalezení možných alternativ či způsobů nápravy.

V dnešní společnosti se můžeme setkat s různými možnostmi pomoci, rodiče by se za spáchaný čin svého dítěte neměli v žádném případě stydět a skrývat jej, ale naopak, kontaktovat příslušné profesionály, nebát se požádat o pomoc a vymyslet a stanovit systém či průběh nápravy.

4.2.1 Kurátoři pro mládež

Činnost těchto sociálních pracovníků spočívá péče o děti mladší 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, dále také o mladistvé mezi 15. a 18. rokem života, jež spáchali přestupek či trestný čin a je u nich zahájeno trestní stíhání a také o ty děti a mladistvé, kteří trpí vážnými, opakovanými poruchami chování. Kurátoři zpravidla podávají zprávy o dítěti či mladistvém orgánům příslušných v přestupkovém či trestním řízení. Mimo jiné mohou navrhnout a případně zajišťovat ochrannou či ústavní, případně náhradní rodinnou výchovu, s čímž souvisí i příprava veškerých důležitých podkladů a dokumentů. Dalším možným úkonem tohoto pracovníka je stanovení dohledu, uložení omezení či napomenutí dítěte nebo mladistvého. V dnešní době se však tyto prostředky už příliš nevyužívají a přednost bývá dávana ústavní výchově.

4.2.2 Ústavní výchova, diagnostický ústav, výchovný ústav

Historie *ústavní výchovy* sahá hluboko do minulosti, kdy se ústavní výchova objevovala v mnoha podobách i délkách, lišila se místa jejího výkonu i způsoby zakládání. Dnes se zpravidla setkáváme s diagnostickými ústavami pro děti a mládež, s klasickými ústavami výchovnými či se zvýšenou péčí.

Vlastní ústavní výchovu je zmocněná ukládat obec s rozšířenou působností, a to za předpokladu, že rodiče řádně o dítě nepečují a neexistuje žádná jiná alternativa nebo

v případě, že dítě žádného rodiče ani jiného pečovatele nemá. Můžeme se také setkat s výchovou ochrannou, jejíž účelem je izolace a resocializace osoby, která se dopustila společensky nebezpečného a nepřijatelného činu. Ta je určena osobám mladším patnácti let, které onen čin spáchaly.

Bohužel i v dnešní době se v některých ústavech můžeme setkat až s extrémním vedením, šikanou či agresivitou a lhostejností, což chovancům příliš nepomáhá, spíše naopak, a jelikož zde nejsou spokojeni, dochází také k jejich četným útěkům. Bohužel také není stálým pravidlem kontakt mezi ústavem a již propuštěným svěřencem, což dotyčnému může značně ztížit vstup do společnosti.

Diagnostické ústavy a pobyt v nich bývá buďto soudně nařízený či dobrovolný – to za předpokladu dohody samotného ústavu, zákonnými zástupci a vlastního svěřence. Pobyt zde začíná kontrolou potřebných dokladů sociální pracovníci, dále rozmluvou s psychologem, který založí tzv. dekurz⁶⁶⁾, v němž jsou uvedeny počáteční a průběžné záznamy chování klienta. Na závěr pobytu je zpracován souhrnný závěr, v němž je uvedeno doporučení dalších možností výchovy.

Výchovné ústavy jsou určeny pro děti a mladistvé, jímž byla soudem nařízena ústavní výchova či na základě dohody s rodiči. Do těchto ústavů zpravidla přechází pacienti z ústavů diagnostických a setkáte se zde s dlouhodobou péčí, při níž stěžejní místo zabírá příprava na budoucí povolání, která probíhá ve výchovných skupinách, jež odpovídají výchovným programům. Bohužel i zde se setkáváme s mnohými problémy souvisejícími se strukturou, nedostatečnou diferenciací a také vzájemnými vztahy mezi personálem a svěřenci, což zatím spíše než nadšení pro nové možnosti a změny v dosavadním životě přináší mnohá rozčarování a rezignaci chovanců.

4.2.3 Vězení

Vyslovení tohoto pojmu může v mnohých evokovat scény z nesčetných amerických seriálů, kde dostat se do vězení je začátek boje o přežití. Přízněji, americké seriály tohoto typu bývají často velice přehnané, vězení však doopravdy bývá symbolizováno represí, tedy násilím, útlakem či odvetou. Vězení je institucí uzavřenou okolním vlivům, vznikají zde subkultury vězňů a dozorců, kde je zřejmá „nadvláda“ vězňů a „neprůhledné“ praktiky vězňů. Dostane-li se člověk do vězení, v podstatě skončí jeho dosavadní život, což je zvláště pro mladistvého velkým negativem, jelikož přijde o veškeré vlivy nutné k jeho správnému

66) zdroj: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011.

vývoji a naopak je vystaven vlivům pro něj značně nevhodným – v tomto prostředí je totiž zřejmě nepsaným pravidlem šikana a drogy. Zabavení osobního majetku, vězeňský stejnokroj, nulový kontakt s rodinou či přáteli a přísný režim – i to znamená vězení. Jelikož se zde vězni setkávají s nenávisť, násilím, nepřipouštěním si viny a také opovrhováním autoritami, je jasné, že jako resocializační program naprosto selhává: „Vězení tedy nevede k respektování společenských autorit, vede naopak k pohrdání těmito autoritami, někdy i k oslování plánů na pomstu. Vězeňské aranžmá vede vězně pouze k tomu, aby se bez odmluvy podroboval autoritě nejagresivnějšího a nejbrutálnějšího „kinga“, v jehož dosahu se pohybuje.“⁶⁷⁾ „Kingem“ je zde myšlen ten nejsilnější a nejvlivnější vězeň.

Vzhledem ke všem skutečnostem týkajících se věznic a vězení je zřejmé, že namísto resocializace dochází k desocializaci vězňů, jelikož čím déle je vězeň ve vězení, tím více se snižuje naděje a možnost odvrácení jeho další kriminální činnosti.

4.2.4 Probační a mediační služba, terénní sociální práce

Probační a mediační služba, jež byla zmiňována i v jiné části práce, je zaměřena na organizaci výkonu dohledu nad osobou obviněnou, obžalovanou či odsouzenou, dále také provádí kontrolu výkonu trestů a s nimi spojených povinností či pomáhá obviněnému vést řádný život, vyhovět stanoveným podmínkám, čímž může dopomoci k obnově narušených vztahů, nejen právních, ale i společenských. Úsilím probační a mediační služby je nejen řešit spory mezi obviněnými a poškozenými, ale také urovnávat konfliktní stavy, obnovit respektování právních norem či snižování rizika opakování trestné činnosti. Hlavními cíli je integrace pachatele (jeho začlenění do běžného života bez dalšího porušování zákonů, nalezení jeho uplatnění a seberealizace), participace poškozeného (jeho zapojení do procesu řešení následků trestné činnosti a jejich odškodnění) a ochrana společnosti, spočívající v prevenci před další možnou kriminalitou. Služba se snaží odstraňovat následky trestných činů nejen u oběti, ale také u dalších dotčených, do nichž můžeme zahrnout nejen rodinu, ale také sousedy či náhodného svědka činu. Probační a mediační služba nejčastěji spolupracuje se státními orgány, nezřídka však také s nevládními organizacemi – zájmovými sdruženími, nadacemi, zdravotnickými a školskými zařízeními i s orgány sociálního zabezpečení. Pro příklad můžeme uvést probační program KOST, který vzniká ve spolupráci s olomouckou pobočkou organizace Člověk v tísni, o.p.s. a jedná se o komunikačně osobnostně sociální trénink, jehož cílem je prevence kriminality a dalších sociálně nežádoucích jevů.

67) MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. s. 161.

Pro *terénní sociální práce* je spíše vžitý americký název Streetwork. Streetworkeré se v ulicích objevují z důvodu poskytování služeb, informací či pomoci bezdomovcům, alkoholikům, toxikomanům, rizikovým dětem a mládeži. V naší zemi se tato forma pomoci objevuje u nevládních občanských sdružení, ale také z iniciativy státu, kdy tyto pracovníky řídilo nejdříve Ministerstvo práce a sociálních věcí, dnes převážně obce s rozšířenou působností. Jak již název napovídá, je činnost streetworkerů zpravidla vykonávána v ulicích měst, v barech nebo hospodách, diskotékách a hernách, kde se pracovníci setkávají s potenciálními klienty, navazují s nimi kontakty a následně jim poskytují své služby.

4.2.5 Střediska výchovné péče, resocializační programy

Střediska výchovné péče určená dětem a mládeži mohou být zřízena státem a nebo soukromou institucí a je zde poskytována všestranná péče dětem a mladistvým s negativními společenskými projevy, nesplňují-li podmínky pro ústavní výchovu. Péče je poskytována formou docházek či internátního zařízení, může být i za úplatu a je určena především dětem závislým na alkoholu a drogách, gamblerství, dětem, jež se dostaly do krizové situace související s rodinou či školou a také těm, které ukončily ústavní pobyt a vrací se do běžného života. Setkáváme se zde s četnými terapeutickými programy, zájmovými kroužky, poradenstvím či doučovacími programy, ale také s různými kluby a diskotékami, prázdninovými výlety, kde každé středisko nabízí určitý omezený výběr těchto programů. Své služby zde nabízejí psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci a odborní vychovatelé. U nás se s jedním z významnějších z těchto středisek můžeme setkat v Brně, jedná se o Centrum sociální prevence.

Posláním *resocializačních programů* je posílení sociálních dovedností a také rozvoj osobnostních předpokladů u nezletilých dětí, jež jsou vedeny k tomu, aby se nedostaly do rozporu se zákonem, čehož lze dosáhnout změnou jejich chování. Jedinci mohou nově pochopit dopady svého jednání a chování, dochází k jejich motivaci řešit případné problémy. Resocializační programy jsou uskutečňovány v řádech měsíců a objevují se zde činnosti individuálního i skupinového rázu, při nichž jsou využívány metody přímé práce s klientem, skupinové práce a diskuze, práce se zvukovými, obrázkovými a filmovými materiály. Děti si zde ujasňují postoje k autoritám, dodržování pravidel, zodpovědnost při plnění povinností, sociální vztahy či jak vnímat sebe sama. Vše probíhá za dozoru vyškolených specializovaných pedagogů, psychologů či sociálních pracovníků. Příkladem může být resocializační program RESPIRE, jež nalezneme v olomoucké pobočce o.p.s. Člověk v tísni.

4.2.6 Dobrovolnická pomoc

V tomto případě vše vychází z jediné myšlenky: „Klient, který je ohrožen sociálním selháním, může mít prospěch z intenzivního osobního vztahu k člověku, který nemá kriminální sklony a má o klienta zájem.“⁶⁸⁾ Vztah řádně vyškoleného dobrovolníka a klienta je zpravidla mnohem více osobním a bezprostředním, nežli vztahy mezi profesionálními zařízeními a jejich klientelou. I když zpravidla na jednoho dobrovolníka připadá jeden klient, mohou se objevit jisté nevýhody této činnosti. Dobrovolník má sice na svého svěřence více času i přes to se mu však nemusí věnovat natolik intenzivně, jako by tomu bylo v případě nějakého programu, a to za předpokladu, že je mezi dotčenými zpravidla uzavřena smlouva či dohoda, v níž je stanovena nejen délka a četnost setkání, ale i případná možnost výměny dobrovolníků či klientů při vzájemném nevyhovování si. Při zahájení spolupráce jsou také sepsána pravidla týkající se ochrany informací či totožnosti a také případného ukončení spolupráce.

Dnes se u nás můžeme setkat se dvěma dobrovolnickými programy, jedná se o projekt LATA a Big Brothers, Big Sisters⁶⁹⁾, který má původ v USA a jehož česká varianta nese název Program PětP. Jedná se o preventivní volnočasový program určený dětem, který je založen na principu dobrovolného vztahu dítěte a dospělého dobrovolníka, přičemž jde o nabídku pomoci, podpory, přátelství, péče a prevence. Program PětP je určen dětem, které se setkaly s konflikty v rodině, pochází z nefungující či neúplné rodiny či se setkávají s nevhodnými kamarády, přičemž pro účast je nutný souhlas rodičů, s nimiž je organizace následně v neustálém kontaktu.

Projekt LATA za pomoci dobrovolníků pomáhá mladým lidem překonávat ohrožující či nepříznivé situace, vyřešit problémy a posilovat jejich samostatnost. Na jednoho dobrovolníka připadá jeden klient, který se tohoto projektu nemusí účastnit dobrovolně, ale spíše na základě podnětu kurátora mládeže či psychologa, rodičů nebo pracovníků pedagogických a jiných poraden. Veškerá činnost probíhá na základě smlouvy uzavřené mezi dobrovolníkem a klientem, kde každý z nich má stanoveny jisté povinnosti i práva, které se nejčastěji týkají vzájemných schůzek. Tato nezisková organizace poskytuje odborné sociální služby nejen klientům, ale i jejich rodinám, jímž je poskytována podpora a pomoc. Samotní klienti mohou očekávat pomoc při začleňování se do společnosti, při řešení problémů, pomoc při posilování jejich dovedností a samostatnosti.

68) MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. s. 203.

69) zdroj: Tamtéž.

Praktická část

5. Případová studie

Pro ilustraci mnou uváděné problematiky jsem zvolil příběh chlapce, s nímž jsem se z pohledu mé profese setkal již mnohokrát a opakovaně. Jedná se o mladistvého, jehož problémy s chováním, které se objevily již v jeho dětských letech, vyústily až v problémy se zákonem v současnosti. Chlapci říkejme z důvodu ochrany soukromí například Matěj.

Když byl Matěj malým chlapcem, působil jako milý a hodný kluk. Při prvním setkání působil velmi chytře, přičemž tento dojem mohly podtrhovat i brýle, které nosil. Jeho chůze byla vzpřímená a sebejistá, nejistota a těkavost byla vcelku nepoznatelná. Když jste se s hochem pustili do rozhovoru, stával se z inteligentního chlapce komunikačně spíš průměrný, až podprůměrný hoch, který velmi rád používal velké množství sprostých slov a to i při rozhovorech s dospělými lidmi, s nimiž neměl v žádném případě problém navázat kontakt, spíše naopak – mnohdy se k nim choval až nepřiměřeně přátelsky. Možná už v této době mohly být zřejmé budoucí problémy s uznáváním autorit, které se naplno projevíly již v 1. třídě základní školy a byly doprovázené výchovnými problémy. Malý Matěj byl velice hyperaktivní, nedokázal se delší dobu soustředit na jednu věc, v hodinách vyrušoval mluvou a vydáváním různých zvuků. Chyběla mu sebekontrola, nedělalo mu problém lhát nejen kamarádům, ale i rodičům a učitelům. Napomenul-li ho někdo, jednal velice impulzivně, vyjadřoval se vulgárně. Co se týče přípravy do školy, neplnil domácí úkoly, objevovaly se u něj výukové poruchy a také dyslalie (jedná se o poruchu řeči nejen dětí, ale i dospělých, spočívající ve vadném tvoření hlásek, kdy dochází k narušení výslovnosti jedné či více hlásek). Možná i z těchto důvodů chlapcovi rodiče v tuto dobu požádali o pomoc dětského psychologa, čímž se „do hry“ zapojil i Orgán sociálně právní ochrany dětí. Bohužel Matějovi rodiče další konzultace s psychologem zřejmě nepovažovali za nutné a po několika sezeních s návštěvami přestali.

I přes laxní přístup k učení má na prvním stupni známky výborné a chvalitebné, problém mu však dělá chování – a to nejen ve vyučovacích hodinách. Matěj byl mnohdy vulgární na spolužáky i učitele, urážky a nadávky mu nebyly cizí a také z tohoto důvodu mu na vysvědčení nechyběly dvojky z chování a četné důtky.

Ve svých 10 letech zažil Matěj první pobyt ve výchovném zařízení (jelikož rodiče opět syna nezvládali, požádali znovu o pomoc psychologa), kde se kladl důraz nejen na jeho chování. Bylo zde zjištěno, že má-li chlapec stanoven přísný režim a jedná se s ním

individuálně, má to kladné výsledky. Matěj je totiž velmi náladový chlapec – cítí-li se dobře, má nejen dobré výsledky, je také vřelý a ochotný. Přijde-li však „na řadu“ jeho druhá, diametrálně odlišná povaha, stává se nezvladatelným, emočně labilním, snižuje se mu sebevědomí a klade velký důraz na city.

Velké problémy ve škole začínají s Matějovým nástupem do 5. třídy, kdy je natolik nezvladatelný, že ředitelka školy kontaktuje odbor sociálních věcí. Matějovi rodiče s tímto postupem nesouhlasí, a i když přiznávají, že na výchovu nestačí, zdá se jim tento postup příliš unáhlený. Jelikož je však chlapcovo setrvání ve škole naprosto nezvladatelné, opět dochází k výchovnému pobytu v určeném ústavu.

Ve svých 14 letech Matěj přestupuje na jinou základní školu, kde však problémy s nerespektováním autorit stále trvají, chová se nevhodně k rodičům i ke kantorům. Je drzý a agresivní, lže. Především preferuje svou novou partu, kde požívá nejen alkohol, ale dochází zde také k užívání jeho prvních drog. Ještě v téže roce přestupuje do zvláštní školy, kde je jeho prospěch průměrný. Dochází také k hospitalizaci z důvodů suicidálních úmyslů – došlo k úmyslnému předávkování se léky.

Jelikož se mimo jiné problémy objevují i asociální rysy, podává OSPOD návrh na přijetí do diagnostického ústavu, který byl nejprve zamítnut, poté však na základě návrhu nového došlo k rozhodnutí soudu o umístění hoča do příslušného diagnostického ústavu.

Matěj tedy ve svých 14 letech začíná svůj dlouhodobý pobyt v ústavních zařízeních. Množné číslo je nasnadě, Matěj se totiž nedokáže přizpůsobit stanovenému řádu, neposlouchá, neplní dané úkoly, nezajímá se o učení, k personálu a jiným chovancům se chová arogantně až hrubě, vše je spojeno s kázeňskými přestupky.

V následujícím roce dokonce dochází k vydírání rodičů z důvodu pobytu ve výchovném zařízení, dochází tedy k přestupu do jiného zařízení. Zde se Matěj zpočátku chová lépe, vhodně komunikuje, stává se však součástí party starších hochů, kteří jej naučili kouřit marihuanu, stává se opět nezvladatelným a následuje přestup do dalšího ústavu, v němž dokončuje své základní vzdělání. V této době však také ústav několikrát svévolně opouští – útěky jsou velmi četné, dvoudenní ale i měsíční, vrací se buď sám, nebo je nalezen Policií České republiky (v jednom z případů dokonce i v zahraničí). Jako důvod svého útěku udává šikanu ze strany jiných chovanců a mnohdy i personálu, který obratem uvádí, že je chlapec problémový a nemá žádné kamarády. Situace prý také vyhodnocuje tím způsobem, že on má vždy pravdu a reaguje na danou situaci správně a pokud má někdo názor opačný, reaguje až nepřiměřeně, jelikož se staví do pozice chlapce, kterému nikdo nerozumí a všichni mu ubližují. Respektování pravidel je Matějovi cizí, odmítá přijmout vinu za své činy a zastává

názor, že „kdo nejde s ním, jde proti němu“.

Z důvodu dalšího nerespektování pedagogů, personálu, nevhodného chování a neplnění úkolů žádá ředitel stávajícího ústavu opět o přeložení. Jakmile k tomu dojde, chlapec se zase na chvíli „uklidní“. Je to zřejmě i díky tomu, že je přeložen na oddělení pro mládež vyžadující soustavnou intenzivní individuální péči. U Matěje se opět objevuje střídání nálad – je-li spokojený a mimo kolektiv, chová se klidně, a naopak; má zálibu v akčních hrách a filmech. Při vhodném chování jsou mu povoleny pobyty u matky.

Chlapci je také diagnostikována lehká mozková dysfunkce, tzv. LMD, což vysvětluje jeho chování při vyučování, také v kolektivu a ve vlastním pobytu v daných zařízeních, jelikož tuto poruchu charakterizují nejen poruchy učení a koncentrace, ale také hyperaktivita, agresivita, neklid, nervozita, poruchy nálady či únava. V současné době je Matěj opět na útěku.

Matěj se narodil do úplné rodiny. Jeho rodiče pracují ve zdravotnictví, bydlí v panelákovém bytě, kde sdílí pokoj se svým starším bratrem. Když byl Matěj malý, objevovaly se u nich klasické sourozenecké rozpory, které byly přičítány pubertě staršího bratra. Postupem času však bylo zjištěno, že neshody vyvolával především Matěj, později došlo k naprosté nesnášenlivosti.

V chlapcových 16 letech se rodiče na žádost matky rozvádějí, důvodem jsou spory rodičů a nový vztah otce. Matěj na tuto skutečnost v podstatě nijak nereaguje, možná lehce sympatizuje s otcem. Ten však od této doby o svého syna nejeví žádný zájem, nereaguje na telefonáty matky ani syna, též nechává bez povšimnutí žádosti svého syna o pobyty u otce na víkend či prázdniny. Tyto „dovolenky“ tedy tráví u své matky, nejprve spořádaně a bez problémů, s rostoucím věkem však dochází spíše ke zneužívání těchto dovolenek, jelikož se doma vůbec nezdržuje, spíše je ve společnosti své party.

K prvnímu „střetu se zákonem“ dochází ještě na základní škole, kde svému spolužákovi zcizil značkovou čepici, následně ji však vrátil, a to po příkazu rodičů. Když mu bylo 16 let, ukradl spolu s kamarádem procházejícímu muži v podnapilém stavu peněženku, z níž si vzali oba chlapci hotovost a také kreditní kartu, o níž však později tvrdil, že ji vzít nechtěl, schoval ji prý v rychlosti do kapsy a pak na ni zapomněl. Od této chvíle se potýkal s drobnými krádežemi, k nimž se připojila distribuce a užívání drog a omamných látek. Za své jednání byl Matěj uznán vinen z provinění nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů (§ 187 odst. 1,2 písm. b) trestního zákona) a byl odsouzen k trestnímu opatření odnětí svobody v trvání jednoho roku (§ 187 odst. 2 trestního zákona a § 33 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb.) Výkon byl však podmíněně odložen a zkušební doba zkušební

doba byla stanovena dobu jednoho roku, přičemž mu bylo také uloženo výchovné opatření - dohled probačního úředníka, s nímž však chlapec neměl snahu spolupracovat a dále páchal trestnou činnost.

V práci uváděné možné příčiny kriminálního chování mladistvých pachatelů je možné nalézt i v mnou uváděném případě chlapce, kdy dochází ke střetu rovnou několika faktorů. Jedním ze stěžejních je zřejmě osobnost samotného chlapce, jejíž „sílu“ dokazuje již ve velmi nízkém věku. Nalézáme zde také možnou biologickou determinaci, ať se již jedná o poruchy způsobené LMD či případné reakce na drogy a alkohol. Dále se v případě chlapce setkáváme s prolínáním faktorů souvisejících s vlivem rodiny, jeho okolí a školy, kdy jeho vztah s rodinnými příslušníky, stejně jako stav samotné rodiny není ideální. Jistá negativa, jež mohou mít vliv na chlapcovo chování lze pozorovat i v jeho vztahu k vrstevníkům a starším lidem, ať se již jedná o jeho pobyt ve škole nebo různých odborných zařízeních. Chlapcovu zálibu v akčních hrách a filmech lze poté brát již jen jako doplňující faktor či příčinu jeho uváděného chování.

V současné době se opět můžeme setkat s četnými útekami z výchovného ústavu, během nichž chlapec užívá a také distribuuje omamné a návykové látky (THC, pervitin). Přiznává, že již opakovaně se pokoušel s užíváním skončit, ale vždy bez úspěchu, při testech prováděných v ústavu je opakovaně pozitivní. Pokračuje také chlapcova trestná činnost – mimo výtržnictví vnikl na pozemek rodinného domu, z nějž odcizil malé elektronické spotřebiče, mobilní telefony, notebook, kameru a zlaté šperky, čímž majiteli způsobil jistou škodu a na tomto základě bylo zahájeno trestní stíhání mladistvého z důvodu poškozování cizí věci dle § 257 odst. 1 trestního zákona a krádeže dle § 247 odst. 1 písm. b) trestního zákona; proces stále trvá.

Chlapec přestal udržovat pravidelný kontakt s matkou, když je propuštěn na dovolenku domů nechodí, matka o něm nemá prakticky žádné informace. Stále otevřená zůstává otázka, co s chlapcem bude dál, jelikož, jak je zřejmé, na něj nepůsobí snad žádné metody prevence, chlapec nespolupracuje a jeho budoucnost ho prý nezajímá. Jedná se o komplikovanou osobnost, jež mimo jiné vyžaduje také cílený, důsledný a stejný výchovný přístup rodičů, kterého se mu nedostává z důvodu obtížné komunikace rodičů mezi sebou, čímž se situace v žádném případě neulehčuje.

Závěr

Svou bakalářskou práci jsem věnoval problematice kriminality páchané nezletilci a mladistvými, která je v současné době velmi aktuální a vzhledem ke své profesi s ní mám zkušenosti. Hlavním cílem bakalářské práce bylo mapování problematiky kriminality páchané dětmi a mladistvými. To vše na základě konfrontace teoretických závěrů sociálních věd, analýzy současného právního rámce řešení problematiky kriminality dětí a mladistvých a také praktického materiálu shromážděného v průběhu mého vlastního působení v profesi příslušníka Policie ČR.

Dosažení tohoto hlavního cíle jsem podmínil naplněním pěti dílčích cílů, jimiž byly tyto:

- a) Shromáždít a objasnit základní prvky a pojmy, jež jsou bezprostředně spjaté s problematikou kriminality dětí a mladistvých, tyto jsem dále vysvětlil a uvedl také možné podoby projevů a znaků této kriminality. Uvádím i základní legislativní prameny dotýkající se této problematiky.
- b) Na základě prostudovaných teoretických aspektů jsem analyzoval a definoval možné příčiny uváděné kriminality - zmiňuji váhu biologické determinace a síly osobnosti pachatele, včetně možného vlivu rodiny, působení školy, přátel a kamarádů potenciálního pachatele, jisté ovlivnění spatřuji i v multimediálních prostředcích, mezi které patří například televize a internetové aplikace.
- c) Třetím dílčím cílem zastupuje hlavní orgány a instituce, které přicházejí s kriminalitou mladistvých a nezletilých do styku. Nejen, že se zabývají jejím průběhem, ale podílí se na jejím vyřešení a případné prevenci kriminality mladistvých.
- d) Náplní čtvrtého dílčího cíle je objasnění a nastínění možných preventivních postupů, prostřednictvím kterých by společnost mohla dosáhnout snížení rozebírané kriminality nebo případně tento problém vyřešit. Na základě poznatých teoretických aspektů provádím analýzu a definici postupů při prevenci a řešení kriminality v oblasti preventivních programů a dále charakterizuji činnosti specifických institucí, jež se zabývají potíráním tohoto druhu kriminality.
- e) Závěr práce doplňuji případovou studií chlapce, s jehož případem jsem se profesně mnohokrát setkal a zabýval a dle mého mínění je vhodnou ilustrací a doplněním výše uváděné problematiky.

Nyní blíže k jednotlivým dílčím cílům, resp. částem práce.

První část práce uvádí obecné informace týkající se problematiky kriminality dětí a mládeže – seznamují se zde nejen s pojmy kriminality či trestného činu a jiných, ale také objasňují problematiku rozumové a mravní vyspělosti, jež se kriminality mládeže přímo dotýká a také zjišťují, jaké znaky může tato kriminalita vykazovat.

Druhá část práce je věnována vlastním příčinám kriminality páchané mladistvými a nezletilci, v níž popisují faktory ovlivňující kriminální chování jedinců, kde zjišťují, že stěžejní roli hraje nejen vlastní osobnost pachatele a biologická determinace, ale také působení vlastní rodiny, školy či kamarádů a také mediálních prostředků, které na život člověka působí již od narození. Zmiňují se zde i o projektivních faktorech, které vysvětlují, že člověk není ovlivňován pouze faktory negativními a traumaty, ale také událostmi pozitivními a zdůvodňují, proč se lidé ve stejných případech mohou chovat různě.

Třetí část se zaměřuje na orgány, jež mají co dočinění s trestním řízením ve věcech týkajících se mladistvých, seznamují se zde s činností Policie České republiky, příslušných soudů, také s činností tzv. „OSPODu“ a Probační a mediační službou.

Ve čtvrté části rozebírám prvky prevence kriminálního chování a také postupy možného řešení této kriminality. Zjišťují, že v naší společnosti sice existuje vcelku uspokojivé množství způsobů řešení či prevence kriminality dětí a mládeže, ale ne všechny jsou na odpovídající úrovni, mnohdy jsou zmiňované postupy neprofesionální a spíše komplikují vzniklé situace. Neustálý rozvoj, vyšší profesionalita a inovace by v této sféře neměly být pouze navrhovány, ale důsledně prováděny.

Poslední část práce věnuji praktickému případu, kauze chlapce, s nímž se během své profese často setkávám a na němž je uváděná problematika představena. Jsou zde také uváděny v práci zmiňované postupy řešení, ale jak jsem již konstatoval, i přes zdánlivou profesionalitu příslušných orgánů nejsou postupy vždy natolik správné a vyhovující, aby se dosáhlo stanovených cílů. Je důležitá nejen angažovanost, přístup a zájem rodičů, ale také daných organizací, aby se dotyčný snažil spolupracovat a nevnímat svou situaci jako „nutné zlo“, jelikož potom každá další spolupráce bude pouze marnou snahou donutit jedince jednat způsobem, který nezná a tím pádem mu nepřijde vhodný, protože mu nemusel být společností nabídnut v době, kdy to bylo třeba.

Jak jsem již několikrát ve své práci zmiňoval, je kriminalita páchaná dětmi a mládeží aktuálním a stále se rozšiřujícím společenským problémem. Tak jako se setkáváme s inteligentními premianty, pro které je protiprávní jednání naprosto nemyslitelné, setkáme se i s jedinci, jimž trestní činy nejsou vůbec cizí. Přijdeme-li s oběma vzájemně do styku, zřejmě premianta pochválíme, možným delikventem opovrhne nebo mu nebudeme věnovat

pozornost vůbec. A i tímto naším přístupem můžeme předurčit jeho další cestu, jelikož z našeho jednání může vycítit, že není pro společnost přijatelný.

Každý z nás je naprosto odlišný, pro každého má hodnotu zcela něco jiného, každý ustanovený systém chápe jinak. Někdo správně, jiný nevhodným způsobem. A proto se ve společnosti setkáváme s odchylkami v chování, delikvencí, kriminalitou nejen dospělých, ale také mládeže či dětí. A právě na poslední zmiňované by mělo být zaměřeno co nejvíce pozornosti. Dítě či mladistvý zpravidla přesně neví, co se za jeho počinem skrývá a jaký může být následek, neví ještě zcela přesně co je dobré a co ne, není správně rozumově ani mravně vyspělý. V tomto okamžiku přichází na řadu funkce rodiny a později i školy, aby svým jednáním a přístupem stanovila, co je povoleno a co je zakázáno a to srozumitelně, všem dětem a mládeži, bez ohledu na věk, rasu či pohlaví. Vždyť rodina a škola jsou vzory, které ukazují, jak se zachovat v daných situacích, aby bylo vše v pořádku a nevznikaly problémy. Pokud tomu tak nebude, nepřizpůsobivost dětí a mládeže ke společenským normám se bude stupňovat a jejich kriminalita rozšiřovat. Delikvence i kriminalita jsou problémy celé společnosti a ta jako taková by se měla co nejvíce snažit o její snížení a to i v situacích z počátku neřešitelných. A dostane-li se již dítě či mladistvý do rozporu s jistými normami, není vhodné na něj pohlížet jako na opak inteligentního premiáta, ale jako na osobu, která se dostala do nežádoucí situace, ať již zaviněním vlastním či cizím a co nejrychleji a nejvhodněji ji pomoci napravit její chybu a najít správné řešení vzniklé situace. Kriminalita dětí a mládeže pravděpodobně, a to i díky vlastní společnosti, nikdy nevyumizí, ale i jen drobná snaha o její potlačení může být ve výsledku stěžejní.

Prameny a literatura

Literatura:

BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K.: *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 174 s. ISBN 978-80-7338-075-5.

FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., HEINZ, R., PŘEPECHALOVÁ, K., ŽATECKÁ, E.: *Trestní právo hmotné – obecná část*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2009. 157 s. ISBN 978-80-7418-039-2.

JELÍNEK, J. a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád, s poznámkami a judikaturou; Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, s poznámkami; a předpisy související*. 22. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005. 1021 s. ISBN 80-7201-530-3.

MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MATOUŠEK, O. et al.: *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 88 s. ISBN 80-7178-089-8.

MUSIL J. a kol.: *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1994. 274 s. ISBN 80-206-0423-5.

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004. 452 s. ISBN 80-7357-026-2.

OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z.: *Kriminalita mládeže: studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkum. úst. kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1968. 212 s. ISBN 36-027-68-02/41.

PAVLÍČKOVÁ, H.: *Manažerská psychologie*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2008. 77 s. ISBN 978-80-87071-79-3.

POKORNÁ, J., ZLÁMAL, J.: *Vybrané sociálně patologické jevy*. Sborník učebních textů II. Praha, 2003. s. 10. Dostupné z www.skolamv.cz/publikace/socpat2.doc .

SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.

SCHELLEOVÁ I., SCHELLE K., ČUHELOVÁ J., SCHELLE K. jr.: *Organizace justice a právní služby*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87071-68-7.

STRAUS, J. a kol.: *Kriminalistická metodika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 310 s. ISBN 80-86898-66-0.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*
2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. 1227 s. ISBN 978-80-7179-375-5.

TOMANCOVÁ, J., SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, A.: *Správní právo*. Boskovice: ALBERT, 2009. 138 s. ISBN 978-80-7326-161-0.

VEČERKA, K., HOLAS, J., TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., BLATNÍKOVÁ, Š.: *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. 129 s. ISBN 978-80-7338-079-3.

materiály uváděných resocializačních programů
spisové materiály Policie České republiky

Zákony a předpisy:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

předpis č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

www:

Centrum sociální prevence pro mládež. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <http://www.cesop.xf.cz/final/index1.php>

KAŠPAROVÁ, B.: *Příčiny a podmínky páchaní trestné činnosti dětmi a mládeží.* [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na

http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/priciny_a_podminky_pachani_trestne_cinnosti.html

Kriminalita.cz. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <http://www.kriminalita.cz/>

Kriminalita a delikvence - Charakteristika. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na

<http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>

KUMHEROVÁ, J.: *Pachatelé trestných činů a jejich zkoumání.* [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na

<http://info-koktejl.cz/komentare-rozhovory/zajimavosti/pachatele-trestnych-cinu-a-jejich-zkoumani/>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ: *Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/7242>>

MINISTERSTVO VNITRA: *Bezpečnost a prevence*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx>>

OSTROV RADOSTI: *Kriminalita, delikvence, vandalismus*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>>

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.policie.cz/policie-cr.aspx>>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>>

Sociálně-právní ochrana dětí. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/socialni-oblast/socpravni-ochrana-deti/>>

VITALION: *Lehká mozková dysfunkce*. [on-line], [cit. 2011-10-12] dostupné na <<http://nemoci.vitalion.cz/lehka-mozkova-dysfunkce/>>

<http://encyklopedie.vseved.cz/prekriminalita> [on-line], [cit. 2011-10-12]

www.hest.cz/ruzne/petp_novy.doc [on-line], [cit. 2011-10-12]

is.muni.cz/th/92715/pedf_b/1._rodina_1.pdf [on-line], [cit. 2011-10-12]

http://www.kraj-lbc.cz/public/social/definice_pojmu_pracverze_75119ab2bf.pdf
[on-line], [cit. 2011-10-12]

pravo.wz.cz/vyb/data/7_otazka_fp.doc [on-line], [cit. 2011-10-12]

www.vakobobri.cz/request.php?893 [on-line], [cit. 2011-10-12]